

IZVJEŠĆE O PRAĆENJU SUSTAVA TORINSKOG PROCESA: BOSNA I HERCEGOVINA (2023.)

SADRŽAJ

ZAHVALA.....	3
KLJUČNA SAZNAJNA.....	4
1. UVOD.....	6
1.1 FOKUS I OBIM PRAĆENJA	6
1.2 UPOREDIVOST I POUZDANOST PODATAKA O PRAĆENJU.....	7
2. REZULTATI PRAĆENJA: BOSNA I HERCEGOVINA.....	8
2.1 UČINAK POLITIKE I SUSTAVA U 2023: OPĆI REZULTATI	8
2.2 UČINAK POLITIKE I SUSTAVA U SPECIFIČNIM OBLASTIMA PRAĆENJA I NA OSNOVU SPECIFIČNIH ISHODA	10
2.2.1 Oblast A. Prilike za cjeloživotno učenje: pristup i učešće	10
2.2.2 Oblast B (1). Ishodi cjeloživotnog učenja: kvalitet i relevantnost.....	13
2.2.3 Oblast B (2). Ishodi cjeloživotnog učenja: izvrsnost i inovacije	16
2.2.4 Oblast C. Organizacija sustava	19
2.3 NA KOJI NAČIN SU POLITIKE I SUSTAVI DONIJELI PREDNOSTI ODREĐENIM GRUPAMA OSOBA KOJE SE OBRAZUJU?	22
2.3.1 Žene kao obrazovna kategorija	22
2.3.2 Osobe u nepovoljnom položaju kao obrazovna kategorija	23
2.3.3 Osobe koje su dugoročno nezaposlene, ekonomski neaktivne i koje imaju nizak nivo obrazovanja.....	25
2.3.4 Osobe kao obrazovna kategorija prema zemlji porijekla	27
3. DODATNI IZVORI I INFORMACIJE.....	28
3.1 POVEZNICE ZA POZADINSKE INFORMACIJE I PODATKE	28
3.2 DEFINICIJE, TERMINOLOŠKA POJAŠNJENJA METODOLOŠKA OGRANIČENJA.....	29
3.2.1 Definicije i terminološka pojašnjenja	29
3.2.2 Metodološka ograničenja	30

Sadržaj ovog izvješća je isključiva odgovornost Europske fondacije za obuke (ETF) i ne odražava nužno stajališta institucija Europske unije.

© Europska fondacija za obuke, 2023.

Reprodukcija je dozvoljena uz navođenje izvora.

ZAHVALA

Praćenje Torinskog procesa je provedeno u partnerstvu sa vlastima, stručnjacima i interesnim stranama iz Bosne i Hercegovine, uz koordinaciju gospođe Aide Džaferović, savjetnice za strukovno obrazovanje i obrazovanje odraslih iz Ministarstva civilnih poslova Bosne i Hercegovine, koja je također koordinatorica za Bosnu i Hercegovinu za trenutni krug Torinskog procesa.

Europska fondacija za obuke (ETF) se želi zahvaliti vlastima Bosne i Hercegovine, gospođi Aidi Džaferović, gospođi Dariji Duilović, voditeljici Odsjeka za koordinaciju obrazovne politike pri Ministarstvu civilnih poslova Bosne i Hercegovine, i svim interesnim stranama za njihov vrijedni doprinos i pružanje preciznih i sveobuhvatnih informacija u svrhu provedbe ovog praćenja.

Izvešće o praćenju je izradio tim koji je predvodio Mihaylo Milovanovitch, viši stručnjak za razvoj ljudskog kapitala i koordinator za sustavne promjene i cjeloživotno učenje pri Europskoj fondaciji za obuke (ETF). Izvešće slijedi vlasničku metodologiju praćenja koju je izradio isti tim i zasniva se na dokazima koje je prikupila, obradila, analizirala i provjerila Europska fondacija za obuke (ETF) i interesne strane u Bosni i Hercegovini, uz opću koordinaciju gospođe Aide Džaferović, kao koordinatorice Torinskog procesa za Bosnu i Hercegovinu, te uz doprinos gospođe Darije Duilović i gospođe Vesne Puratić, stručnjakinje za Torinski proces u Bosni i Hercegovini.

KLJUČNA SAZNANJA

- **Obim praćenja učinka sustava:** Praćenje Torinskog procesa obuhvata tri ključne oblasti angažmana koji se odnosi na cjeloživotnog učenje: pristup učenju (oblast A), kvalitet učenja (oblast B) i organizaciju sustava (oblast C). Ove oblasti su podijeljene u osam dimenzija praćenja: pristup i učešće u oblasti A; kvalitet, relevantnost, izvrsnost i inovacije u oblasti B; i upravljanje/administracija sustava i resursa u oblasti C.
- **Pristup i privlačnost:** Strukovno obrazovanje i obuka u Bosni i Hercegovini se odlikuje poteškoćama vezanim za dostupnost i privlačnost, a to posebno važi za podsustav kontinuiranog strukovnog obrazovanja i obuke. Osobe koje pripadaju radno aktivnoj populaciji se rijetko odlučuju za upis na kontinuirano strukovno obrazovanje i obuku, osim kada je to obavezno za njihove poslove, što ukazuje na potrebu za rješenjima koja će povećati privlačnost i dostupnost kontinuiranog strukovnog obrazovanja i obuke i cjeloživotnog učenja općenito. Bez obzira na prepreke po pitanju pristupa, Bosna i Hercegovina ostvaruje uspješne rezultate u vezi sa pružanjem podrške osobama koje pohađaju strukovno obrazovanje i obuku, smanjenjem stopa prekida školovanja i omogućavanjem naizmjeničnog obrazovanja i obuke. Međutim, sustavu je potrebna dodatna fleksibilnost koja bi osobama omogućila da prelaze iz sustava strukovnog obrazovanja u sustav općeg obrazovanja i obrnuto, ukoliko to žele.
- **Kvalitet i relevantnost:** Strukovno obrazovanje se suočava sa izazovima pružanja kvalitetnog obrazovanja, a to posebno važi u slučaju mladih. Iako u slučaju odraslih osoba postoji veća vjerojatnoća da posjeduju ključne kompetencije nego što je to slučaj kod mladih, one i dalje zaostaju u odnosu na odrasle iz drugih zemalja, obzirom da im nedostaju ključne vještine potrebne na tržištu rada. Učenje zasnovano na radu u inicijalnom i kontinuiranom strukovnom obrazovanju i obuci je prioritet politika, a pružanje profesionalnog savjetovanja pri odabiru budućeg zanimanja je na zadovoljavajućem nivou. Ipak, u vrijeme provedbe praćenja, ova postignuća nisu zaista dovela do bolje upošljivosti osoba koje završavaju obrazovanje. Uprkos tome, Bosna i Hercegovina pokazuje znatnu razinu prilagodljivosti strateškim izazovima poput održivosti i digitalizacije, ali i fleksibilnosti po pitanju reagiranja na neposredne izazove i tendencije tržišta rada.
- **Izvrsnost i inovacije:** Bosna i Hercegovina je posvećena postizanju najviših standarda u različitim oblastima strukovnog obrazovanja i obuke, međutim, u trenutku provedbe praćenja to je dovelo do miješanih rezultata. Napori na promoviranju najviše kvalitete metoda podučavanja, profesionalnog razvoja nastavnika i nastavnica i sadržaja nastavnih planova i programa su doveli do prosječnog utjecaja, dok su aktivnosti promoviranja izvrsnosti u vođenju i upravljanju pružateljima usluga obrazovanja bili uspješniji. Sposobnost sustava da promovira inkluzivnost bi, međutim, mogla biti bolja, baš kao i njegova otvorenost i sposobnost inoviranja u svrhu omogućavanja pristupa i učešća u cjeloživotnom učenju.
- **Upravljanje i organizacija sustava:** Sustav strukovnog obrazovanja i obuke u Bosni i Hercegovini se odlikuje mješavinom prednosti i nedostataka po pitanju organizacijske efikasnosti i učinka. Zemlja pokazuje solidnu sposobnost za osiguravanje, upravljanje i korištenje administrativnih i velikih podataka, međutim, to je i dalje slaba tačka sustavnog učinka, kao i u drugim zemljama. Angažman privatnog sektora i eksternih interesnih strana u procesima donošenja odluka koje se tiču strukovnog obrazovanja i obuke je umjeren, a prakse osiguravanja kvalitete bi također mogle biti bolje. Bez obzira na jake profesionalne kapacitete vodstva, upravljanje ljudskim resursima zahtijeva učinkovitije strategije. Financijski resursi za strukovno obrazovanje i obuku su značajni, ali je adekvatnost materijalnih resursa za učenje i obuku i dalje skromna, što ukazuje na probleme u strateškoj raspodjeli sredstava.

- **Kvalitet i pouzdanost dokaza o praćenju:** Rezultati praćenja Bosne i Hercegovine su u prosjeku u većoj mjeri uporedivi na međunarodnom planu nego što je to slučaj sa rezultatima drugih zemalja i također su manje podložni pristranosti u poređenju sa drugim zemljama. Međutim, Bosna i Hercegovina u prosjeku ima tendenciju da prilikom samoprocjene svoj sustav strukovnog obrazovanja i obuke procjenjuje na donekle kritičniji način nego druge zemlje.

1. UVOD

1.1 Fokus i obim praćenja

Ovo izvješće sažima rezultate praćenja učinka sustava strukovnog obrazovanja i obuke u Bosni i Hercegovini koje je započeto u kontekstu Torinskog procesa 2022. godine, a okončano je 2023. godine.¹ "Učinak" opisuje mjeru u kojoj sustav strukovnog obrazovanja i obuke ispunjava ciljani odabir domaćih i međunarodnih obveza koje se odnose na osobe koje uče i druge interesne strane u oblasti cjeloživotnog učenja. "Sustav strukovnog obrazovanja i obuke"² se odnosi na mrežu institucija, osoba, politika, praksi, resursa i metodologija određene zemlje i načina na koji su organizirane kako bi pojedincima bilo koje starosne dobi omogućile sticanje praktičnih vještina, znanja i kompetencija potrebnih za određena zanimanja, struke ili profesije.

Praćenje se fokusira na doprinos inicijalnog i kontinuiranog strukovnog obrazovanja i obuke (IVET i CVET) aktivnostima učenja mladih i odraslih u svim okruženjima za učenje (formalnim i neformalnim) koje se provode u svrhu poboljšanja njihovog znanja, vještina, kompetencija i kvalifikacija iz osobnih, društvenih i/ili profesionalnih razloga. Svrha praćenja Torinskog procesa je osiguravanje pouzdane osnove za donošenje informiranih odluka o poboljšanju politika, dodjeli resursa, izradi strategije i naknadnoj analizi u svrhu pružanja podrške cjeloživotnom učenju od strane donositelja odluka, praktičara i interesnih strana.

Okvir za praćenje koji je temelj ovog izvješća obuhvata tri glavne oblasti angažmana koji se odnosi na cjeloživotnog učenje: pristup učenju (oblast A), kvalitet učenja (oblast B) i organizaciju sustava (oblast C). Ove oblasti su podijeljene u osam dimenzija praćenja: pristup i učešće u oblasti A; kvalitet, relevantnost, izvrsnost i inovacije u oblasti B; i upravljanje/administracija sustava i resursa u oblasti C. U okviru ovih oblasti i njihovih dimenzija, Torinski proces prati ukupno 30 rezultata sustava (ishoda)³ – mjeru u kojoj se postižu i na koliko su pravedan način raspodijeljeni na trinaest obrazovnih kategorija prema starosnoj dobi, spolu, socio-ekonomskom statusu, tržištu rada, migracijskom statusu i uobičajenom okruženju za učenje.

Praćenje pruža informacije u vidu indeksa učinka sustava (SPI) za svaki od ovih ishoda i obrazovnih kategorija, do ukupno 82 indeksa po zemlji.⁴ Indeksi učinka sustava mogu iznositi od 0 do 100, pri čemu 100 ukazuje na maksimalni ili najbolji učinak. Indeksi opisuju učinak sustava strukovnog obrazovanja i obuke u formalnom i neformalnom okruženju za učenje za obrazovne kategorije kao što su mladi i odrasli, žene i muškarci, osobe koje se nalaze u nepovoljnom položaju, dugoročno nezaposlene osobe u potrazi za poslom, ekonomski neaktivno stanovništvo i migranti prve generacije.

Ovo izvješće prikazuje odabir ključnih rezultata praćenja na osnovu tih indeksa: opći učinak prema široj dimenziji praćenja (Odjeljak 2.1), učinak prema specifičnoj oblasti i sustavnom rezultatu (Odjeljak 2.2 i pododjeljci), kao i učinak po pitanju podrške za specifične obrazovne kategorije (Odjeljak 2.3).

¹ Torinski proces je višegodišnji pregled strukovnog obrazovanja i obuke zemalja Istočne i Jugoistočne Europe (uključujući Tursku), Srednje Azije i južnog i istočnog Mediterana koji Europska fondacija za obuke (ETF) redovno provodi u partnerstvu sa zemljama u ovim regijama od 2010. Za više informacija vidjeti <https://www.etf.europa.eu/en/what-we-do/torino-process-policy-analysis-and-progress-monitoring>

² U ovom izvješću se naizmjenično koriste nazivi "strukovno obrazovanje i obuka", "sustav strukovnog obrazovanja i obuke" i "sustav".

³ U daljem tekstu izvješća se naizmjenično koriste nazivi "ishodi" i "rezultati".

⁴ U rijetkim slučajevima kada nedostaju dokazi, broj indeksa učinka sustava za određenu zemlju može biti manji.

Izvešće također navodi međunarodni prosječni broj bodova⁵ za ove rezultate za potrebe upućivanja, a u onim slučajevima u kojima je to relevantno, prikazuje i neke od raščlanjenih podataka koji su korišteni za izračun indeksa učinka sustava. Poveznice za puni set podataka za Bosnu i Hercegovinu i okvir praćenja i metodologiju Torinskog procesa se mogu pronaći u trećem i zadnjem odjeljku ovog dokumenta.

1.2 Uporedivost i pouzdanost podataka o praćenju

Dokazi za ovo izvješće o praćenju su prikupljeni i analizirani u nekoliko koraka od rujna 2022. do travnja 2023. Nakon početnog prikupljanja međunarodno uporedivih pokazatelja za svaki od sustavnih ishoda i obrazovnih kategorija obuhvaćenih okvirom za praćenje, Europska fondacija za obuke (ETF) je izradila dodatni upitnik za vlasti i interesne strane u Bosni i Hercegovini u svrhu prikupljanja informacija o ishodima i obrazovnih kategorija kod kojih su takvi pokazatelji nedostajali. Odgovori na upitnik su kvantificirani i integrirani zajedno sa ostatkom podataka za praćenje u repozitorij miješanih dokaza koji je zatim korišten za izračun indeksa učinka sustava predstavljenih u ovom izvješću.

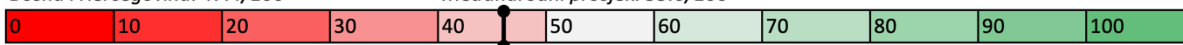
Pored poruka o učinku sustava, praćenje osigurava i informacije o međunarodnoj uporedivosti rezultata svake zemlje, mjeri u kojoj ovi rezultati mogu podlijegati pristranosti i razini samokritičnosti zemlje prilikom izvještavanja o svojoj politici i učinku sustava u svrhu eksternog praćenja. To je omogućeno zahvaljujući činjenici da metodologija praćenja predviđa vođenje precizne evidencije o dostupnosti, porijeklu i vrsti dokaza korištenih za izračun 82 indeksa učinka i odgovarajućih rezultata za svaku zemlju, uključujući i Bosnu i Hercegovinu.

SLIKA 1. UPOREDIVOST I DOSLJEDNOST REZULTATA PRAĆENJA: BOSNA I HERCEGOVINA (2023)

Međunarodna uporedivost rezultata učinka (0=najmanje uporedivo, 100=potpuno uporedivo)

Bosna i Hercegovina: 47.4/100

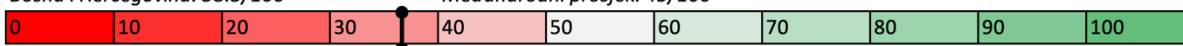
Međunarodni prosjek: 33.6/100

Rizik pristranosti po pitanju učinka sustava (0=najveći rizik, 100=najniži rizik)

Bosna i Hercegovina: 38.3/100

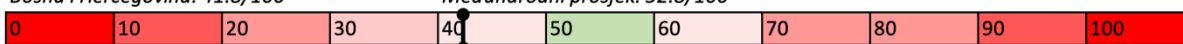
Međunarodni prosjek: 45/100

Tendencija ka samokritičnosti po pitanju učinka sustava (najkritičnije=0, neutralno=50, najmanje kritično=100)

Bosna i Hercegovina: 41.8/100

Međunarodni prosjek: 52.8/100

Rezultati praćenja Bosne i Hercegovine su u većoj mjeri uporedivi na međunarodnoj razini nego što je to slučaj sa rezultatima drugih zemalja. Na skali od 0 (najmanje uporedivo na međunarodnom planu) do 100 (potpuno uporedivo na međunarodnom planu), opća uporedivost rezultata praćenja Bosne i Hercegovine iznosi 47 od 100. Bosna i Hercegovina također ima manji rizik pristranosti u odnosu na međunarodni prosjek, ali isto tako ima tendenciju da u prosjeku vrši samoprocjenu učinka sustava strukovnog obrazovanja i obuke na donekle kritičniji način u odnosu na druge zemlje.

⁵ "Međunarodni prosjek" se odnosi na prosjek zemalja koje učestvuju u Torinskom procesu. U vrijeme pripreme izvješća o praćenju, prikupljanje dokaza u određenim zemljama je još uvijek bilo u toku. Kako se postupak praćenja za dodatne zemlje okončava, međunarodni prosjeci prikazani u ovom izvješću se mogu promijeniti.

2. REZULTATI PRAĆENJA: BOSNA I HERCEGOVINA

2.1 Učinak politike i sustava u 2023: opći rezultati

Torinski proces koristi višestruke, često različite izvore informacija i podataka. U cilju omogućavanja brzog, efikasnog i fokusiranog prenošenja ključnih poruka uprkos raznolikosti informacija koje se prikupljaju, izvještavanje o rezultatima praćenja sažima dokaze na takav način da se omogućava brz pregled učinka sustava bez izostavljanja previše detalja.

Osam dimenzija praćenja pomenutih u prethodnom odjeljku su u tom smislu dio najvišeg nivoa izvještavanja. One obuhvataju učinak sustava strukovnog obrazovanja i obuke u različitim oblastima, a njihov odabir je u skladu sa domaćim i međunarodnim obvezama, reformama i razvojnim prioritetima zemlje u oblasti učenja. Ovih osam dimenzija je opisano na slijedeći način:

TABELA 1. DIMENZIJE PRAĆENJA UČINKA POLITIKA I SUSTAVA U OKVIRU TORINSKOG PROCESA

Br.	Dimenzija	Opis
1	Pristup učenju	Ova dimenzija se odnosi na mjeru u kojoj su inicijalno i kontinuirano strukovno obrazovanje i obuka, kao i druge prilike za učenje odraslih kojima strukovno obrazovanje i obuka može doprinijeti, dostupne i privlačne za osobe koje uče, bez obzira na to tko su i zašto žele da uče.
2	Učešće u učenju	Ova dimenzija se odnosi na vjerojatnoću da će osobe koje pohađaju strukovno obrazovanje i obuku opstati i biti uspješne u sustavu obrazovanja i obuke na temelju njegove vertikalne i horizontalne prohodnosti, odnosno na osnovu toga da li osobe mogu da prelaze iz općeg u strukovno obrazovanje i obrnuto i između formalnog i neformalnog učenja, kao i da li uspješno okončavaju svoje obrazovanje.
3	Kvalitet i relevantnost	Ova dimenzija se odnosi na mjeru u kojoj osobe u okviru inicijalnog i kontinuiranog strukovnog obrazovanja i obuke stiču osnovne vještine i ključne kompetencije, da li su tokom učenja izložene svijetu rada, da li su vještine i kompetencije koje stiču relevantne za zaposlenje i da li dobijaju adekvatne usluge savjetovanja za izbor budućeg zanimanja.
4	Izvrsnost	Ova dimenzija se odnosi na prisustvo sustavnih politika i mjera za promoviranje najkvalitetnijih praksi i rezultata u podučavanju i učenju, izradi i nuđenju sadržaja, upravi i upravljanju pružateljima usluga strukovnog obrazovanja i obuke, te pravednosti i socijalnoj inkluziji.
5	Inovacije	Ova dimenzija se odnosi na prisustvo inovativnih praksi i prioriteta na razini sustava u oblastima pristupa učenju, potpore pri uspješnom okončanju učenja i kvalitete učenja, te ishoda obuke.
6	Prilagodljivost sustava strukovnog obrazovanja i obuke	Ova dimenzija se odnosi na mjeru u kojoj nastavni planovi i programi za mlade i odrasle uključuju teme od značaja za održivost, svijest o klimatskim promjenama i digitalizaciju, ali i na to da li se sustavi inicijalnog i kontinuiranog strukovnog obrazovanja i obuke prilagođavaju potrebama tržišta rada, demografskim promjenama i socio-ekonomskim trendovima.
7	Vođenje i upravljanje	Ova dimenzija se odnosi na dostupnost dokaza za donošenje odluka zasnovano na informacijama, mjeru u kojoj je upravljanje strukovnim obrazovanjem i obukom participatorno, prisustvo i transparentnost mehanizama za osiguranje kvalitete, kvalitet i kapacitet osoblja na upravljačkim pozicijama i razinu internacionalizacije inicijalnog i kontinuiranog strukovnog obrazovanja i obuke.
8	Osiguravanje resursa	Ova dimenzija se odnosi na adekvatnost i efikasnost ljudskih i finansijskih resursa u inicijalnom i kontinuiranom strukovnom obrazovanju i obuci, razinu adekvatnosti materijalne osnove za učenje i obuku, odnosno u kojoj mjeri ona omogućava učinkovito podučavanje, obuku i učenje.

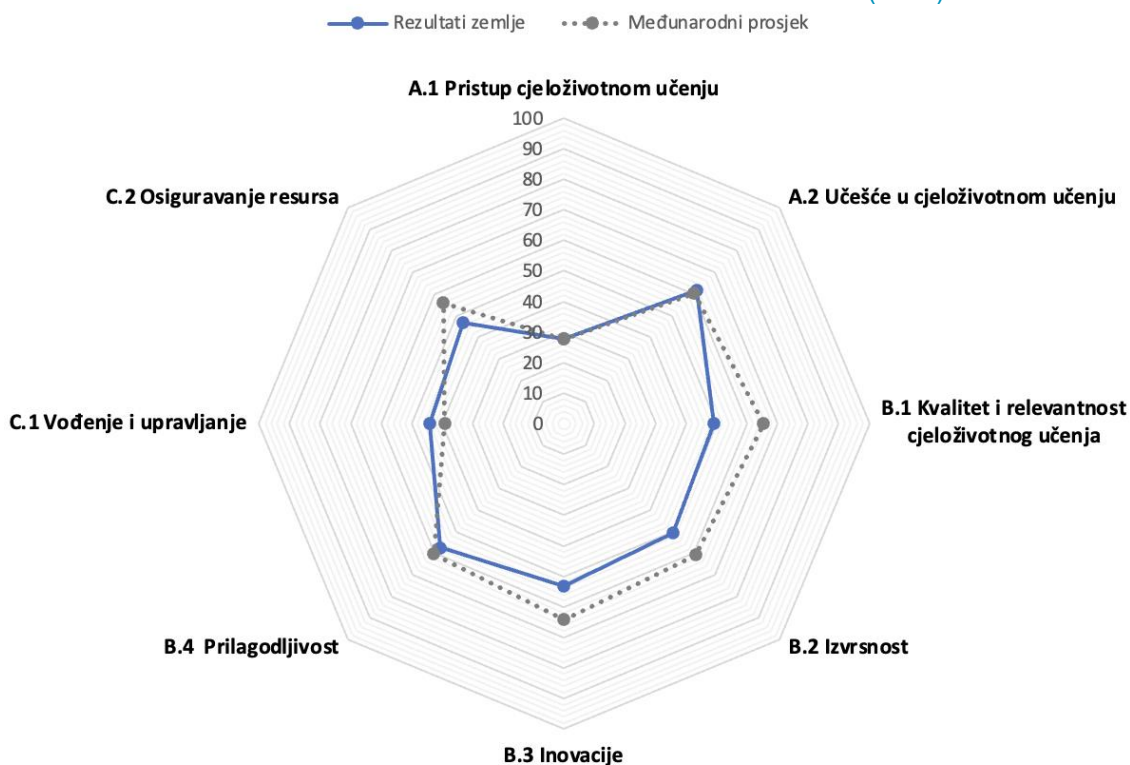
Ovaj odjeljak izvješća se fokusira na analizu učinka sustava strukovnog obrazovanja u Bosni i Hercegovini po pitanju ovih osam dimenzija praćenja. Rezultati na toj razini zbirnih rezultata ukazuju na niz prednosti i izazova i odražavaju složenost strukovnog obrazovanja i obuke u zemlji.

Sustav strukovnog obrazovanja i obuke Bosne i Hercegovine ima miješan učinak u oblastima pristupa i učešća u učenju (Dimenzije A.1 i A.2). Pristup učenju (Dimenzija A.1) se odnosi na dostupnost

i privlačnost inicijalnog strukovnog obrazovanja i obuke (IVET), kontinuiranog strukovnog obrazovanja i obuke (CVET) i drugih prilika za učenje odraslih. Ova dimenzija pokazuje u kojoj mjeri je za osobe lako da započnu strukovno obrazovanje i da li ga smatraju dovoljno privlačnim da bi razmislile upisivanje ovog vida obrazovanja. U Bosni i Hercegovini, rezultat učinka za ovu dimenziju iznosi 28, što ukazuje na to da su pristup i privlačnost najslabije oblasti učinka politike i sustava u zemlji, tako da je strukovno obrazovanje i obuka manje privlačna opcija za buduće učenike u odnosu na druge obrazovne mogućnosti.

Za razliku od toga, učešće u učenju (Dimenzija A.2) se fokusira na to da li su osobe koje su se upisale u strukovno obrazovanje u stanju da uspješno završe školovanje i da li postoji fleksibilnost po pitanju promjene različitih obrazovnih pravaca i vrsta obrazovanja. Obzirom na indeks učinka sustava od 62, Bosna i Hercegovina ima značajno bolji učinak u ovoj dimenziji praćenja, što ukazuje na to da, iako zemlja ima izvrsne rezultate po pitanju zadržavanja učenika nakon što se upišu, mogu postojati potencijalne prepreke po pitanju ulaska u sustav strukovnog obrazovanja i obuke, što ograničava pristup za širi broj učenika.

SLIKA 2. INDEKS UČINKA SUSTAVA PREMA DIMENZIJI PRAĆENJA, BOSNA I HERCEGOVINA I MEĐUNARODNI PROSJEK (2023)

Raspon teoretskog⁶ indeksa: minimalan/mali učinak =0, maksimalan/veliki učinak =100

Izvor: Baza podataka praćenja Torinskog procesa

Bosna i Hercegovina se suočava sa izazovima pri osiguravanju kvalitete i relevantnosti učenja (Dimenzija B.1). To ukazuje na potrebu za poboljšanjem politika koje će osigurati da osobe koje se obrazuju stiču sveobuhvatan skup osnovnih vještina i kompetencija, kako bi ispunjavale potrebe tržišta

⁶ Torinski proces pravi razliku između raspona teoretskog indeksa i raspona indeksa koji se koristi u svrhe izvještavanja. U izvještajne svrhe se kod rijetkih slučajeva ekstremnih vrijednosti na donjoj granici (SPI < 10) i na gornjoj granici (SPI > 90) indeksne skale vrši zaokruživanje gornjeg (10) i donjeg (90) decila. To znači da izvještavanje ne pravi razliku između vrijednosti SPI ispod 10 i iznad 90.

rada koje se mijenja i kako bi na raspolaganju imale adekvatno profesionalno savjetovanje pri odabiru budućeg zanimanja. Učinak strukovnog obrazovanja i obuke u Bosni i Hercegovini je umjeren i u oblasti izvrsnosti (Dimenzija B.2), inovacija (Dimenzija B.3) i reagiranja na eksterne događaje (Dimenzija B.4). Čini se da su donosioci odluka i praktičari posvećeni identificiranju i promoviranju kvalitetnih praksi i rezultata u podučavanju, obuci i stavljanju na raspolaganje sadržaja, što ukazuje na određenu otvorenost u nastojanju da se ostvari izvrsnost. Sustav strukovnog obrazovanja i obuke je također inovativan i reagira na trendove poput digitalizacije i svijesti o klimatskim promjenama, ali postoji potreba za daljim rastom, posebno u oblasti izvrsnosti i inovacija, u kojoj Bosna i Hercegovina u prosjeku ostvaruje lošije rezultate od drugih zemalja. Dalja integracija inovativnih praksi i veća pažnja na sustavne politike koje promoviraju izvrsnost može poboljšati opći kvalitet učenja i učiniti sustav strukovnog obrazovanja i obuke u većoj mjeri prilagođenim eksternim promjenama i potrebama tržišta rada.

Sudeći prema rezultatima vođenja i upravljanja strukovnim obrazovanjem (Dimenzija C.1), čini se da je Bosna i Hercegovina u donekle boljoj poziciji nego druge zemlje da prilagodi svoje strukovno obrazovanje i obuku eksternim događajima i potrebama koje se javljaju. Učinak sustava strukovnog obrazovanja i obuke po pitanju vođenja i upravljanja je nešto bolji od drugih zemalja u uzorku Torinskog procesa. Ipak, obzirom na slabiji učinak svih zemalja u ovoj dimenziji praćenja, rezultati Bosne i Hercegovine odražavaju zajedničku potrebu za jačanjem donošenja odluka utemeljenih na dokazima, participatornim upravljanjem, osiguravanjem kvalitete, kapacitetima vodstva i internacionalizacijom u okviru strukovnog obrazovanja.

S druge strane, Bosna i Hercegovina zaostaje za međunarodnim prosjekom po pitanju efikasnosti dodjele i uporabe finansijskih resursa (Dimenzija C.2). To ukazuje na to da se strukovno obrazovanje i obuka u zemlji bori sa značajnim poteškoćama po pitanju raspodjele, upravljanja i korištenja resursa, što opet utiče na opću učinkovitost i kvalitet provedbe strukovnog obrazovanja i obuke. Ova situacija zahtijeva poboljšanje strategija za upravljanje resursima kako bi se osiguralo da se i ljudski i materijalni resursi koriste na optimalan način i da se postiže najviša moguća razina učinkovitosti sustava strukovnog obrazovanja.

2.2 Učinak politike i sustava u specifičnim oblastima praćenja i na osnovu specifičnih ishoda

U okviru osam dimenzija praćenja navedenih iznad, učinak strukovnog obrazovanja i obuke u Bosni i Hercegovini se temelji na 30 ishoda politika i sustava. Podsustavi inicijalnog i kontinuiranog strukovnog obrazovanja i obuke kroz ove ishode rade na ispunjavanju potreba i očekivanja interesnih strana, a posebno mladih i odraslih koji uče. Ovaj odjeljak izvješća o praćenju predstavlja nalaze o učinku sustava na razini ovih rezultata.

U cilju olakšavanja čitanja i pregleda sadržaja, ovaj odjeljak grupira prezentaciju 30 ishoda na tri glavne oblasti angažmana u oblasti učenja koje su predstavljene u prvom odjeljku ovog izvješća: pristup učenju (oblast A), kvalitet učenja (oblast B) i organizaciju sustava (oblast C). Izvještavanje o oblasti B, koja je najveća po pitanju broja ishoda, je podijeljeno na B (1) i B (2).

2.2.1 Oblast A. Prilike za cjeloživotno učenje: pristup i učešće

U oblasti A (Pristup i učešće u prilikama za cjeloživotno učenje), Torinski proces prati prve dvije dimenzije praćenja predstavljene u Odjeljku 2.1. – Pristup/privlačnost i učešće, sa šest sustavnih ishoda. Ovi ishodi uključuju pristup inicijalnom i kontinuiranom strukovnom obrazovanju i obuci i druge prilike za cjeloživotno učenje, vertikalnu i horizontalnu prohodnost sustava strukovnog obrazovanja i obuke, kao i izgled za uspješan završetak obrazovanja u slučaju osoba koje pohađaju inicijalno i

kontinuirano strukovno obrazovanje i obuku, te – u onim slučajevima u kojima je to relevantno – napredak na slijedeće razine obrazovanja i obuke. Ishodi uključeni u oblasti A su definirani na slijedeći način:

TABELA 2. ISHODI POLITIKA I SUSTAVA UKLJUČENI U OBLAST PRAĆENJA A: PRISTUP I UČEŠĆE

Šifra	Rezultat (ishod)	Opis
A.1.1	Pristup i privlačnost: inicijalno strukovno obrazovanje i obuka	Ovaj ishod pokazuje mjeru u kojoj je inicijalno strukovno obrazovanje i obuka privlačan obrazovni izbor u poređenju sa drugim alternativama učenja i da li je takav izbor dostupan različitim ciljnim grupama osoba koje se obrazuju.
A.1.2	Pristup i privlačnost: kontinuirano strukovno obrazovanje i obuka	Ovaj ishod pokazuje mjeru u kojoj je kontinuirano strukovno obrazovanje i obuka privlačan obrazovni izbor u poređenju sa drugim alternativama za razvoj vještina i da li je takav izbor dostupan različitim ciljnim grupama osoba koje se obrazuju.
A.1.3	Pristup drugim prilikama cjeloživotnog učenja	Ovaj ishod pokazuje pristup drugim prilikama cjeloživotnog učenja koje nisu obuhvaćene ishodima A.1.1 i A.1.2 i strukovnim obrazovanjem i obukom, kao što su aktivne politike tržišta rada.
A.2.1	Fleksibilne vrste obrazovanja: vertikalna prohodnost	Ovaj ishod pokazuje vertikalnu prohodnost sustava obrazovanja i obuke po pitanju inicijalnog i kontinuiranog strukovnog obrazovanja i obuke u smislu prelaska između uzastopnih vrsta obrazovanja i obuke (općeg i strukovnog obrazovanja i obuke).
A.2.2	Fleksibilne vrste obrazovanja: horizontalna prohodnost	Ovaj ishod pokazuje horizontalnu prohodnost obrazovanja i obuke po pitanju inicijalnog i kontinuiranog strukovnog obrazovanja i obuke u smislu prelaska između paralelnih vrsta obrazovanja i obuke (općeg i strukovnog obrazovanja i obuke), kao i između formalnog i neformalnog učenja.
A.2.3	Napredovanje i završavanje obrazovanja	Ovaj ishod pokazuje razinu uspjeha (završetak obrazovanja, napredovanje) osoba koje pohađaju strukovno obrazovanje i obuku, na primjer u poređenju sa drugim alternativama obrazovanja i obuke.

U prethodnom odjeljku je istaknuto da su pristup i privlačnost dvije relativno slabije dimenzije sustava strukovnog obrazovanja i obuke Bosne i Hercegovine.

Detaljnija analiza konkretnih ishoda unutar ovih dimenzija prikazana na slici 3 daje raznovrsniju sliku ovog pitanja.

Doista postoje izražene razlike između inicijalnog strukovnog obrazovanja i kontinuiranog strukovnog obrazovanja po pitanju pristupa i privlačnosti (Ishodi A.1.1 i A.1.2). Prema zakonima o strukovnom obrazovanju i obuci i zakonima o obrtima i srodnim djelatnostima Federacije Bosne i Hercegovine, Republike Srpske i Distrikta Brčko Bosne i Hercegovine, programi kontinuiranog strukovnog obrazovanja su dostupni u javnim i privatnim institucijama za različita zanimanja. Međutim, osobe koje pripadaju radno sposobnom stanovništvu obično ne pohađaju ove programe, osim ukoliko to ne zahtijevaju njihovi poslovi,⁷ što odražava globalni trend općenito veće privlačnosti i pristupačnosti inicijalnog strukovnog obrazovanja. Bez obzira na to, iako su zakonski dostupni, oba podsustava strukovnog obrazovanja pokazuju nedovoljan učinak po pitanju omogućavanja i promoviranja pristupa obrazovanju, što ukazuje na značajne mogućnosti poboljšanja. U zaključku, pristup i privlačnost su dvije oblasti učinka sa više izazova za strukovno obrazovanje u Bosni i Hercegovini.

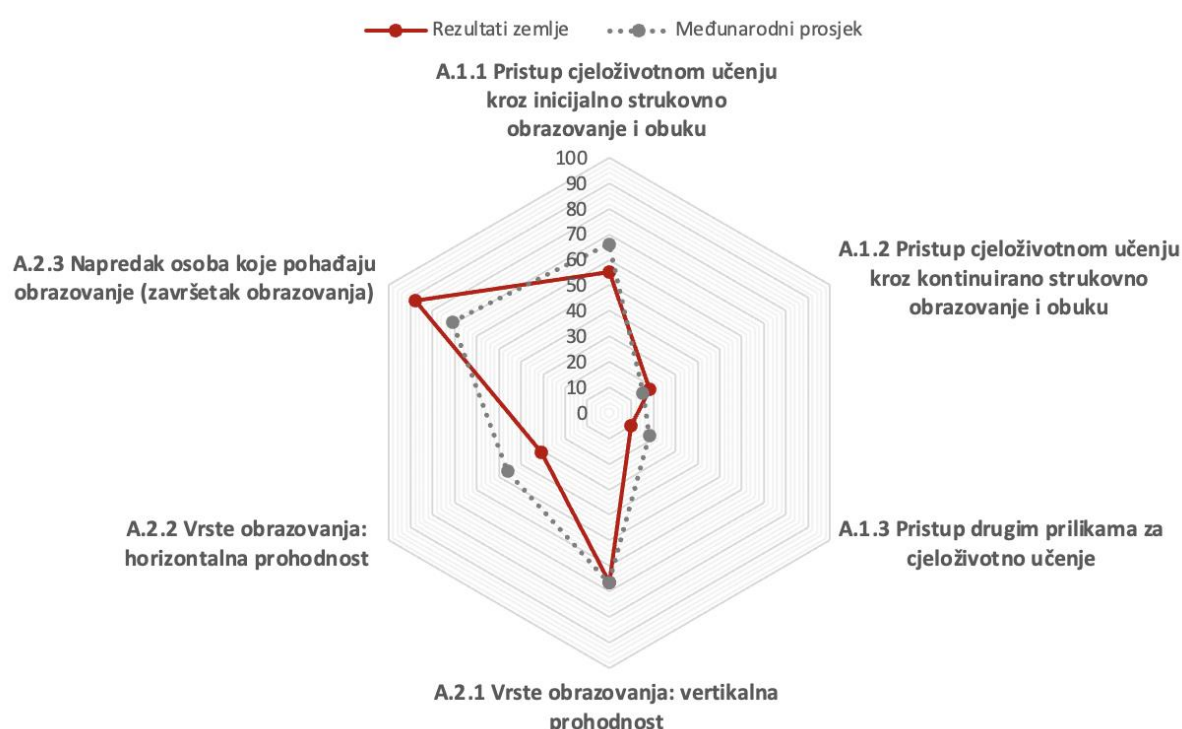
Izazov pristupa obrazovanju odraslih u Bosni i Hercegovini nije ograničen na programe strukovnog obrazovanja i obuke. Radi se o sustavnom pitanju koje utiče na različite prilike za učenje odraslih, pa čak i prilike za učenje odraslih izvan samog strukovnog obrazovanja, kao što su one u kontekstu aktivnih politika tržišta rada (Ishod A.1.3). Podaci Eurostatove ankete o obrazovanju odraslih potvrđuju da je učešće odraslih starosne dobi od 25 do 64 godine u određenom obliku formalnog obrazovanja malo,

⁷ Izvor: Upitnik za samoprocjenu za Bosnu i Hercegovinu u okviru Torinskog procesa iz 2023.

dok je u slučaju određenih oblika neformalnog obrazovanja veće.⁸ Iako postoje različiti programi cjeloživotnog učenja koji nude prilike za sticanje dodatnog specifičnog znanja i vještina u svrhu profesionalnog razvoja ili ulaska na tržište rada, trošak ovih programa koji obično snose same osobe koje ih pohađaju često doprinosi malom učešću.⁹

Bez obzira na ove izazove, osobe koje se odluče za pohađanje programa strukovnog obrazovanja i obuke mogu očekivati dobru podršku, kao i mali rizik od neuspjeha i prekidanja školovanja (Ishod A.2.3). U poređenju sa brojnim drugim zemljama, Bosna i Hercegovina ima izrazito dobar učinak u tom smislu. Sustav strukovnog obrazovanja i obuke zemlje ne isti način nudi jaku podršku u smislu vertikalne prohodnosti, odnosno prelaska između uzastopnih vrsta obrazovanja i obuke (Ishod A.2.1). Osobe koje žele da se dodatno obrazuju ili promijene smjer obrazovanja će nakon završetka školovanja pronaći prilike slične onima koje su dostupne u većini zemalja koje učestvuju u Torinskom procesu.

SLIKA 3. PROMOVIRANJE PRISTUPA I UČEŠĆA U PRILIKAMA ZA CJELOŽIVOTNO UČENJE – INDEKS UČINKA SUSTAVA, BOSNA I HERCEGOVINA I MEĐUNARODNI PROSJEK (2023)

Raspon teoretskog indeksa: minimalan/mali učinak =0, maksimalan/veliki učinak =100

Izvor: Baza podataka praćenja Torinskog procesa

Međutim, izazov se javlja u slučaju horizontalne prohodnosti, naime sposobnosti prelaska između paralelnih vrsta obrazovanja i obuke (Ishod A.2.2). Relativno niska vrijednost indeksa učinka sustava od 31 ukazuje da se osobe koje se obrazuju mogu suočiti sa poteškoćama u slučaju da pokušavaju promijeniti okruženje za učenje ili prenijeti svoje vještine u druge kontekste. Poboljšanje fleksibilnosti i prilagodljivosti sustava strukovnog obrazovanja i obuke u ovom smislu bi moglo doprinijeti poboljšanju obrazovnih i karijernih izgleda ovih osoba. Prema informacijama koje pružaju vlasti, jak sustav za priznavanje prethodnog obrazovanja bi bio ključan za osiguravanje zadovoljavajuće prohodnosti

⁸ Ibid. Godina ankete: 2017.

⁹ Ibid.

strukovnog obrazovanja i obuke. Obrazovni sustav stoga mora biti fleksibilniji kako bi osigurao široke mogućnosti promjene vrste obrazovanja u okviru strukovnog obrazovanja i obuke.¹⁰

2.2.2 Oblast B (1). Ishodi cjeloživotnog učenja: kvalitet i relevantnost

U prvom dijelu oblasti B (Kvalitet i relevantnost ishoda cjeloživotnog učenja), Torinski proces slijedi dvije od dimenzija predstavljenih u Odjeljku 2.1, naime kvalitet/relevantnost i prilagodljivost strukovnog obrazovanja, uz ukupno osam ishoda politika i sustava. Ovi ishodi obuhvataju kvalitet učenja mladih i odraslih u strukovnom obrazovanju i obuci po pitanju ključnih vještina i kompetencija, njihove izloženosti svijetu rada tokom pohađanja strukovnog obrazovanja i obuke, upošljivosti osoba koje su uspješno okončale inicijalno i kontinuirano strukovno obrazovanje i obuku, dostupnosti profesionalnog savjetovanja pri odabiru budućeg zanimanja za njih, kao i relevantnosti sadržaja obrazovanja i obuke u sustavu strukovnog obrazovanja. U okviru relevantnosti praćenjem se evidentira u kojoj mjeri je ponuda programa strukovnog obrazovanja i obuke prilagođena demografskim faktorima, tržištu rada i socio-ekonomskim faktorima, te u kojoj mjeri su teme o zelenoj i digitalnoj tranziciji uključene u nastavne planove i programe strukovnog obrazovanja i obuke. Ishodi uključeni u oblast B (1) su definirani na slijedeći način:

TABELA 3. ISHODI POLITIKA I SUSTAVA UKLJUČENI U OBLAST PRAĆENJA B (1): KVALITET I RELEVANTNOST

Šifra	Rezultat (ishod)	Opis
B.1.1	Ključne kompetencije za cjeloživotno učenje, kvalitet ishoda učenja	Ovaj ishod pokazuje mjeru u kojoj sustav obrazovanja i obuke omogućava sticanje osnovnih vještina i ključnih kompetencija osobama koje pohađaju formalno obrazovanje (uključujući inicijalno strukovno obrazovanje i obuku) prema redovnim međunarodnim anketama i međunarodnim procjenama.
B.1.2	Vještine i kompetencije odraslih	Ovaj ishod pokazuje mjeru u kojoj odrasle osobe radno sposobne dobi posjeduju osnovne vještine i ključne kompetencije prema redovnim međunarodnim anketama.
B.1.3	Poveznice između učenja i svijeta rada	Ovaj ishod pokazuje pragmatičnu relevantnost programa inicijalnog i kontinuiranog strukovnog obrazovanja sa aspekta učesća u učenju utemeljenom na radu i udjela programa sa ishodima/ciljevima koji uključuju učenje utemeljeno na radu.
B.1.4	Zapošljivost osoba koje završavaju obrazovanje	Ovaj ishod pokazuje relevantnost prilika cjeloživotnog učenja za tržište rada prema dokazima ishoda vezanih za tržište rada u slučaju osoba koje su završile inicijalno, kontinuirano strukovno obrazovanje i obuku ili drugi oblik cjeloživotnog učenja sa komponentom strukovnog obrazovanja i obuke.
B.1.5	Prilike za profesionalno savjetovanje za izbor zanimanja	Ovaj ishod pokazuje blagovremenu dostupnost ažurnih informacija o zanimanjima i obrazovnim programima, što osobama koje trenutno pohađaju ili će pohađati strukovno obrazovanje i obuku omogućava da donose informirane odluke o svom obrazovanju i zaposlenju.
B.4.1	Relevantnost sadržaja učenja: zelena tranzicija	Ovaj ishod pokazuje omjer u kojem nastavni planovi i programi za mlade i odrasle uzimaju u obzir važne teme po održivost i svijest o klimatskim promjenama, uključujući "zelenе vještine" za održivo gospodarstvo.
B.4.2	Relevantnost sadržaja učenja: digitalna tranzicija	Ovaj ishod pokazuje omjer u kojem nastavni planovi i programi za mlade i odrasle uzimaju u obzir teme koje se odnose na digitalizaciju i omjer u kojem osobe koje pohađaju obrazovanje stiču osnovne digitalne vještine kao rezultat takvih nastavnih planova i programa.
B.4.3	Prilagodljivost ponude programa	Ovaj ishod pokazuje omjer i brzinu prilagođavanja sustava inicijalnog i kontinuiranog strukovnog obrazovanja i obuke potrebama tržišta rada i drugim promjenama koje se odnose na demografiju i socio-ekonomske trendove.

Kvalitet i relevantnost su ključni aspekti strukovnog obrazovanja i obuke u svakoj zemlji. Međutim, sustav strukovnog obrazovanja i obuke Bosne i Hercegovine se suočava sa preprekama pri osiguravanju kvalitetnog učenja za mlade i odrasle (Ishod B.1.1). Ovaj problem su prepoznale i vlasti u Bosni i Hercegovini i on je također identificiran u međunarodnim procjenama koje pokazuju da učenici strukovnog obrazovanja i obuke ne stiču adekvatnu razinu osnovne pismenosti po pitanju čitanja,

¹⁰ Izvor: Upitnik za samoprocjenu za Bosnu i Hercegovinu u okviru Torinskog procesa iz 2023.

pisanja i računanja.¹¹ Nadalje, prema zvaničnim informacijama postignuća učenika stručnog obrazovanja i obuke po pitanju ključnih kompetencija stagniraju iz godine u godinu, umjesto da rastu, a to također važi i za opće obrazovanje. Ovakva situacija je posebno zabrinjavajuća u slučaju trogodišnjih programa strukovnog obrazovanja kod kojih učenici imaju najniže ocjene u ključnim predmetima poput čitanja i matematike, a 85% njih je funkcionalno nepismeno po pitanju ovih predmeta.

Odrasli koji se školuju u Bosni i Hercegovini obično češće posjeduju osnovne vještine i ključne kompetencije nego mladi učenici (Ishod B.1.2). Međutim, ove kompetencije su u manjoj mjeri razvijene u poređenju sa prosječnom odraslom osobom radno sposobne populacije u drugim zemljama. Poslodavci u zemlji često upućuju na nedovoljne vještine po pitanju stranih jezika, digitalnih i IT vještina, mekih vještina i drugih osnovnih društvenih vještina.¹² Ovaj nedostatak upućuje na neophodnost inicijativa za poboljšanje obrazovanja i obuke odraslih, posebno u slučajevima kada ove vještine nisu na adekvatan način stečene tokom inicijalnog obrazovanja. Nadalje, nedostatak redovnog i sveobuhvatnog sustava praćenja za obrazovanje odraslih u zemlji procjenu znanja čini izazovom za praktičare i donositelje odluka.¹³

U skladu sa prosječnim rezultatima kvalitete, mjera u kojoj programi inicijalnog i kontinuiranog strukovnog obrazovanja i obuke u Bosni i Hercegovini nude izloženost svijetu rada (Ishod B.1.3) je isto tako prosječna. Iako je učenje utemeljeno na radu, koje predstavlja ključan dio provedbe programa, neravnomjerno razvijeno širom zemlje, dobar primjer njegove provedbe je Bosansko-podrinjska županija Goražde, gdje formalni ugovor između škola i poduzeća osigurava obrazovanje i obuku koja je u skladu sa potrebama tržišta rada. Drugi obećavajući događaji uključuju povećanje broja sati praktične nastave predmeta inicijalnog strukovnog obrazovanja i obuke, za što se očekuje da će strukovno obrazovanje učiniti privlačnijim za buduće učenike.¹⁴

Ipak, rezultati praćenja upućuju na to da dobar učinak po pitanju ovog ishoda možda nije dovoljan kako bi učenje dovelo do uspješnih ishoda osoba koje su završile strukovno obrazovanje na tržištu rada. Bosna i Hercegovina značajno zaostaje za međunarodnim prosjekom po pitanju zapošljivosti osoba koje su pohađale strukovno obrazovanje (Ishod B.1.4). Ovu opservaciju podupiru i podaci koji pokazuju da je dugoročna nezaposlenost relativno uobičajena čak i za one koji su završili neki od praktičnih programa trogodišnjeg inicijalnog strukovnog obrazovanja.¹⁵

Bez obzira na izazove vezane za mogućnost zapošljavanja, Bosna i Hercegovina značajan naglasak stavlja na pružanje profesionalnog savjetovanja pri odabiru budućeg zanimanja kao načina pružanja neophodnog znanja kako bi se osobe na učinkovit način odlučile za određeni karijerni pravac (Ishod B.1.5). U poređenju sa učinkom u drugim oblastima praćenja, sustav strukovnog obrazovanja i obuke uspješno pruža ažurne informacije o zanimanjima i obrazovnim programima, čime osobama koje pohađaju strukovno obrazovanje i obuku ili će je pohađati omogućava da donose informirane odluke o svom obrazovanju i budućem zaposlenju. Ipak, upošljivost se odnosi na različite aspekte koji idu dalje od samog profesionalnog savjetovanja pri odabiru budućeg zanimanja. Stoga je, iako je kvalitetno profesionalno savjetovanje za odabir budućeg zanimanja značajno, potrebno učiniti više kako bi se osiguralo da iskustva vezana za učenje osobama koje pohađaju strukovno obrazovanje i obuku u Bosni i Hercegovini omogućavaju konkretne karijerne prilike.

¹¹ Izvor: Upitnik za samoprocjenu za Bosnu i Hercegovinu u okviru Torinskog procesa iz 2023. i baza podataka Programa međunarodne procjene učenika OECD-a (PISA) iz 2018.

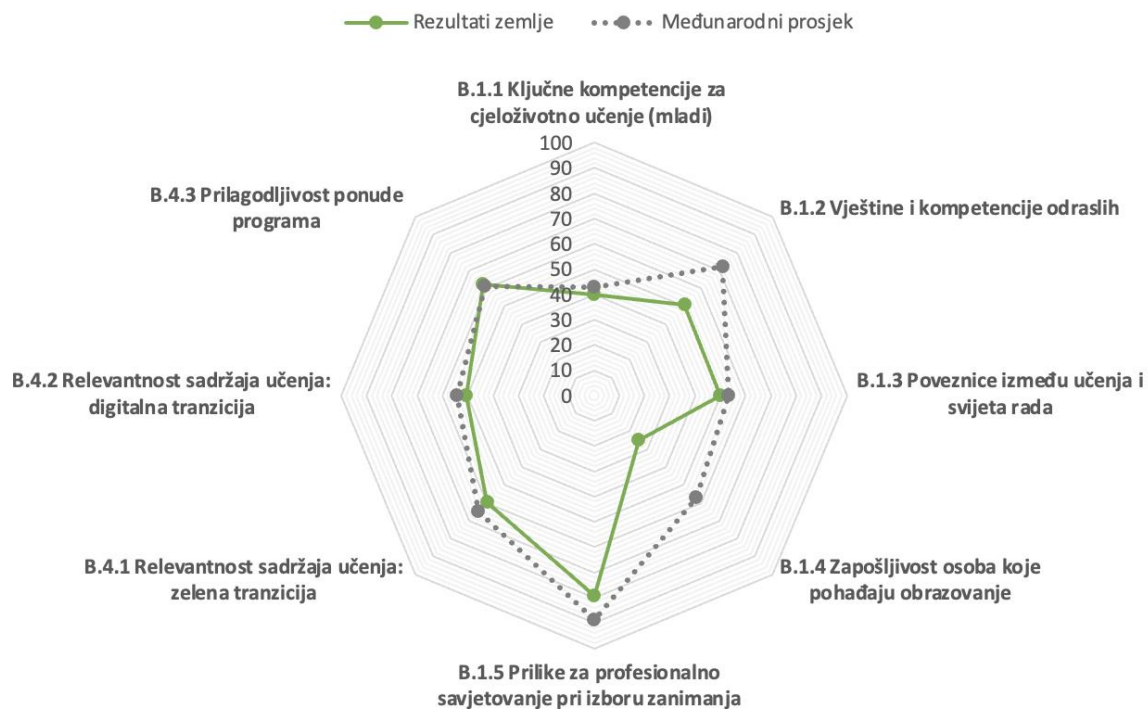
¹² Izvor: Upitnik za samoprocjenu za Bosnu i Hercegovinu u okviru Torinskog procesa iz 2023.

¹³ Izvor: Upitnik za samoprocjenu za Bosnu i Hercegovinu u okviru Torinskog procesa iz 2023.

¹⁴ Ibid.

¹⁵ Ibid.

SLIKA 4. PODRŠKA KVALITETI I RELEVANTNOSTI CJELOŽIVOTNOG UČENJA – INDEKS UČINKA SUSTAVA, BOSNA I HERCEGOVINA I MEĐUNARODNI PROSJEK (2023)

Raspon teoretskog indeksa: minimalan/mali učinak =0, maksimalan/veliki učinak =100

Izvor: Baza podataka praćenja Torinskog procesa

Vlasti u Bosni i Hercegovini navode da se već ulažu značajni naponi kako bi se poboljšao kvalitet i relevantnost obuke i kako bi se omogućilo sticanje vještina neophodnih za zaposlenje. Zemlja poduzima korake ka poboljšanju praktične komponente strukovnog obrazovanja, na primjer uvođenjem eksterne evaluacije u tehničke i strukovne škole u Tuzlanskoj županiji i provedbom eksperimentalnih nastavnih planova i programa sa većim brojem sati praktične nastave u Republici Srpskoj. Nadalje, vlasti naglasak stavljaju na suradnju sa partnerima iz industrije, uz koordinaciju sa gospodarskim komorama, obrtničkim komorama i udruženjima poslodavaca.¹⁶

U kontekstu relevantnosti, praćenje u okviru Torinskog procesa se fokusira na provjeru u kojoj mjeri su sustavi strukovnog obrazovanja i obuke prilagodljivi dugoročnim strateškim izazovima s jedne strane, te neposrednim i kratkoročnim trendovima s druge strane. Oba aspekta su od ključnog značaja kako bi sustav strukovnog obrazovanja i obuke ostao relevantan i na efektivan način pružao mogućnost sticanja neophodnih kompetencija.

Strukovno obrazovanje i obuka u Bosni i Hercegovini se odlikuje prihvatljivom razinom relevantnosti po pitanju sadržaja učenja u kontekstu održivosti i svijesti o klimatskim promjenama (Ishod B.4.1). Iako su njene vrijednosti neznatno ispod prosjeka drugih zemalja, Bosna i Hercegovina napreduje po pitanju integriranja zelenih vještina u svoje nastavne planove i programe, što ukazuje na njenu sposobnost prilagođavanja ovom strateškom izazovu. Kada se radi o digitalizaciji (Ishod B.4.2), njen učinak je neznatno ispod međunarodnog prosjeka, što ukazuje na potrebu za većom integracijom digitalnih

¹⁶ Izvor: Upitnik za samoprocjenu za Bosnu i Hercegovinu u okviru Torinskog procesa iz 2023.

vještina u nastavne planove i programe kako bi se bolje uskladili sa digitalnim gospodarstvom koje se razvija.

Pri razmatranju neposrednih i kratkoročnih događaja, okvir za praćenje procjenjuje kapacitet sustava strukovnog obrazovanja i obuke da reagira na trenutne potrebe tržišta rada i šire socio-ekonomske promjene. Vrijednost indeksa učinka sustava Bosne i Hercegovine po pitanju prilagodljivosti njegovog programskog sadržaja (Ishod B.4.3) je 62, što je nešto iznad međunarodnog prosjeka koji iznosi 61. To ukazuje na određenu fleksibilnost po pitanju sadržaja inicijalnog i kontinuiranog strukovnog obrazovanja i obuke i spremnost za rješavanje strateških i neposrednih izazova. Ovaj nalaz odražava napore zemlje da reagira na neposredne i kratkoročne događaje poput pandemije Covid-19, uz neophodne prilagodbe onoga što nudi strukovno obrazovanje i obuka i usluga profesionalnog savjetovanja pri odabiru budućeg zanimanja.¹⁷

2.2.3 Oblast B (2). Ishodi cjeloživotnog učenja: izvrsnost i inovacije

U drugom dijelu oblasti B (izvrsnost i inovacije kao podrška cjeloživotnom učenju), Torinski proces prati dvije dimenzije učinka – izvrsnost i inovacije, koje obuhvataju ukupno osam sustavnih ishoda. Ovi ishodi uključuju izvrsnost u pedagogiji, sadržaj učenja, upravljanje i inkluziju u učenju, kao i sustavnu inovaciju kojom se podržava pristup, učešće, kvalitet i relevantnost učenja i obuke. Ishodi uključeni u oblast B (2) su definirani na slijedeći način:

TABELA 4. ISHODI POLITIKA I SUSTAVA UKLJUČENI U OBLAST PRAĆENJA B (2): IZVRSNOST I INOVACIJE

Šifra	Rezultat (ishod)	Opis
B.2.1	Izvrnsnost: pedagogija i profesionalni razvoj	Ovaj ishod pokazuje omjer u kojem je izvrsnost priznata kao prioritet politike u predavanju i obuci, kao i omjer u kojem je njena provedba uspješna u sustavu obrazovanja i obuke, uključujući u oblasti profesionalnog razvoja nastavnika i nastavnica.
B.2.2	Izvrnsnost: sadržaj programa i provedba	Ovaj ishod pokazuje rezultate napora na promoviranju izvrsnosti u okviru sadržaja i provedbe programa strukovnog obrazovanja i obuke, uz poseban fokus na upoznavanje sa svijetom rada (npr. na osnovu učenja utemeljenog na radu), davanje prednosti zelenoj tranziciji u nastavnim planovima i programima i podučavanju, kao i promoviranje izvrsnosti u učenju.
B.2.3	Izvrnsnost: vođenje i upravljanje ponuditeljima obrazovnih sadržaja	Ovaj ishod pokazuje rezultate napora na promoviranju izvrsnosti u oblasti financiranja, vodstva i upravljanja, kao i omjer u kojem su ovakvi primjeri sustavni.
B.2.4	Izvrnsnost: socijalna inkluzija i pravednost	Ovaj ishod pokazuje rezultate napora na promoviranju izvrsnosti u oblasti pravednosti i socijalne inkluzije u obrazovanju i obuci, kao i omjer u kojem su ovakvi primjeri sustavni.
B.3.1	Sustavne inovacije: pristup prilikama za cjeloživotno učenje	Ovaj ishod pokazuje prisustvo inovativnih praksi i rješenja politika u oblasti pristupa prilikama za cjeloživotno učenje.
B.3.2	Sustavne inovacije: učešće i završetak obrazovanja	Ovaj ishod pokazuje prisustvo inovativnih praksi i rješenja politika u oblasti pružanja podrške za učešće u (i uspješno okončanje) prilikama za cjeloživotno učenje, kao i omjer u kojem su ona sustavna.
B.3.3	Sustavne inovacije: kvalitet ishoda učenja i obuke	Ovaj ishod pokazuje prisustvo inovativnih praksi i rješenja politika za podizanje kvalitete učenja i obuke po pitanju znanja, vještina i sposobnosti koje stiču osobe koje se obrazuju.
B.3.4	Sustavne inovacije: relevantnost učenja i obuke	Ovaj ishod pokazuje prisustvo inovativnih praksi i rješenja politika za povećanje relevantnosti znanja, vještina i sposobnosti osoba koje se obrazuju za tržište rada.

U okviru Torinskog procesa, termin "izvrsnost" se odnosi na težnju ka praksama i ishodima najviše kvalitete u različitim osnovnim oblastima politike i provedbe strukovnog obrazovanja i obuke. "Inovacije"

¹⁷ Ibid.

se s druge strane fokusiraju na prisustvo revolucionarnih praksi i rješenja politika koja su mjera prilagodljivosti, kreativnosti i naprednog pristupa sustava kao odgovor na promjenjive potrebe osoba koje se obrazuju i tržišta rada.

Učinak strukovnog obrazovanja i obuke u oblasti izvrsnosti se procjenjuje na osnovu četiri ishoda: pedagogije i profesionalnog razvoja, sadržaja programa i provedbe, uprave i upravljanja ponuđačima obrazovnih usluga, kao i socijalne inkluzije i pravednosti.

Bosna i Hercegovina uvažava značaj izvrsnosti u pedagogiji i profesionalnom razvoju (Ishod B.2.1) za strukovno obrazovanje. Međutim, obzirom na indeks učinka sustava od 50, učinak u ovoj oblasti je umjeren. Politike koje za cilj imaju poboljšanje kvalitete podučavanja i obuke postoje – na primjer, strateški dokument "Poboljšanje kvalitete i relevantnosti strukovnog obrazovanja i obuke u Bosni i Hercegovini u svjetlu zaključaka iz Rige za period 2020. – 2030." je promovirao aktivnosti kojima se podržava inicijalno obrazovanje i profesionalni razvoj nastavnika i nastavnica i mentora i mentorica strukovnih škola. Isto tako, kao što ističu vlasti u Bosni i Hercegovini, tendencija online podučavanja i usvajanje strategija učenja fokusiranih na učenike i učenice, što je bilo uvjetovano pandemijom, je obećavajuća, kao i stalno poboljšanje vještina i kompetencija nastavnika i nastavnica u okviru različitih projekata Europske unije i drugih donatora.¹⁸

Ipak, rezultati praćenja ukazuju na to da ishodi kojima se teži, poput boljih metoda podučavanja, većih kompetencija nastavnika i nastavnica i boljih prilika za profesionalni razvoj, još uvijek nisu postignuti. Prednosti ovih politika vjerovatno tek treba da utiču na kritičnu masu stručnjaka iz strukovnog obrazovanja i obuke.

Kada se radi o izvrsnosti sadržaja programa i provedbi (Ishod B.2.2), strukovno obrazovanje i obuka u Bosni i Hercegovini također ostvaruje srednji učinak. Ova oblast je vezana za napore koji se ulažu u identifikovanje i promoviranje najviše kvalitete programa strukovnog obrazovanja i obuke u smislu izrade programa, rasporeda i koordinacije sa ključnim interesnim stranama, te njihovom relevantnošću za svijet rada.

Bez obzira na napredak ostvaren u izradi i provedbi visokokvalitetnih i relevantnih programa koji su blisko usklađeni sa potrebama svijeta rada, skroman rezultat ukazuje na to da učinkovitost ovih inicijativa nije još uvijek u potpunosti ostvarena. Ove obećavajuće inicijative uključuju 54 nastavnih planova i programa u Republici Srpskoj koji su inovirani za školsku godinu 2022./2023. kako bi bili prilagođeni uvjetima tržišta rada, reformu u Zeničko-dobojskoj županiji koja je dovela do izrade 53 nastavnih planova i programa za osnovno, srednje i inicijalno strukovno obrazovanje, te reforme nastavnih planova i programa u Sarajevskoj županiji, Bosansko-podrinjskoj županiji Goražde, te Unsko-sanskoj županiji. Sve to predstavlja poticaj za druge obrazovne vlasti kako bi slijedile isti pravac i reformirale svoje nastavne planove i programe.¹⁹

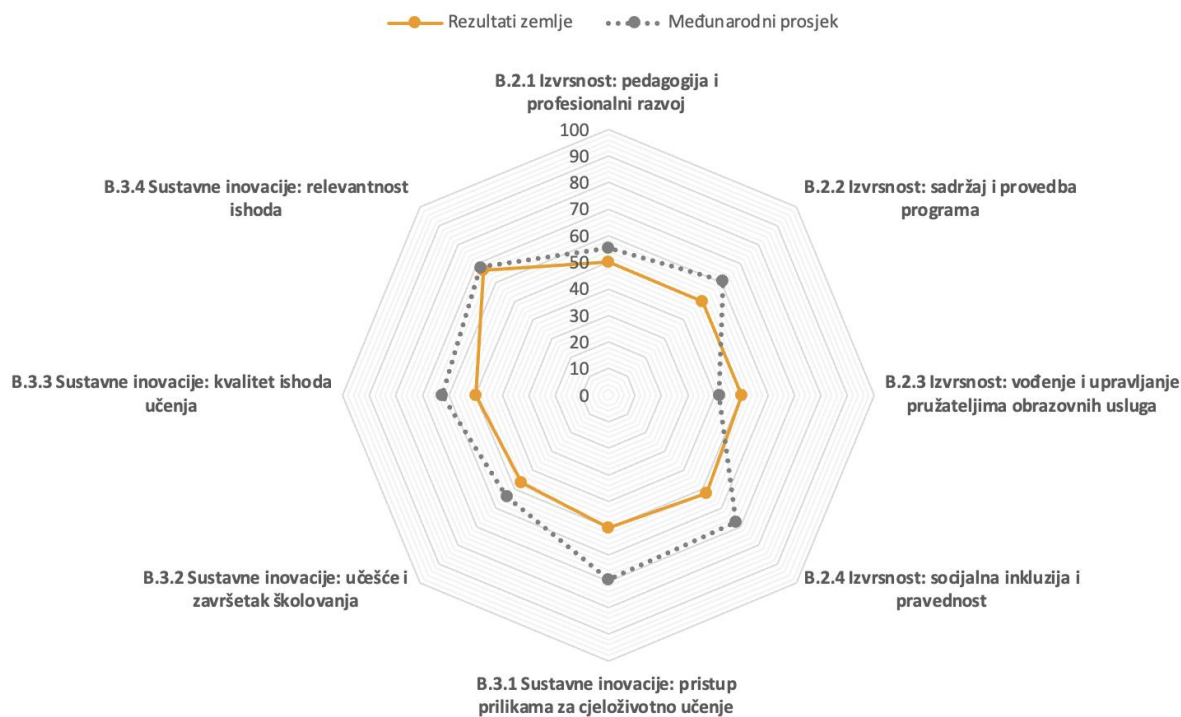
Sustav strukovnog obrazovanja i obuke ostvaruje natprosječne rezultate u nastojanju da ostvari izvrsnost po pitanju vođenja i upravljanja pružateljima obrazovnih usluga (Ishod B.2.3). Prelazak na digitalne usluge za upis, iako nije ravnomjerno prisutan u cijeloj zemlji, predstavlja važnu inovaciju. Međutim, sustav zaostaje po pitanju socijalne inkluzije i pravednosti, iako postoji posvećenost primjeni najkvalitetnijih rješenja u ovim oblastima (Ishod B.2.4).

¹⁸ Izvor: Upitnik za samoprocjenu za Bosnu i Hercegovinu u okviru Torinskog procesa iz 2023.

¹⁹ Izvor: Upitnik za samoprocjenu za Bosnu i Hercegovinu u okviru Torinskog procesa iz 2023.

Praćenje Torinskog procesa procjenjuje sistavne inovacije po pitanju pristupa prilikama cjeloživotnog učenja (Ishod B.3.1), učešća i završetka obrazovanja (Ishod B.3.2), kvalitete ishoda učenja i obuke (Ishod B.3.3) i relevantnosti učenja i obuke (Ishod B.3.4).

SLIKA 5. IZVRSNOST I INOVACIJE ZA BOLJE CJELOŽIVOTNO UČENJE – INDEKS UČINKA SUSTAVA, BOSNA I HERCEGOVINA I MEĐUNARODNI PROSJEK (2023)

Raspon teoretskog indeksa: minimalan/mali učinak =0, maksimalan/veliki učinak =100

Izvor: Baza podataka praćenja Torinskog procesa

Sustavne inovacije, a posebno u kontekstu omogućavanja pristupa prilikama cjeloživotnog učenja u Bosni i Hercegovini, su ispod prosjeka drugih zemalja. Ovaj nalaz ukazuje na ograničeno prisustvo inovacija za omogućavanje pristupa učenju i ograničen kapacitet korištenja inovacija u svrhu podrške pristupa strukovnom obrazovanju i obuci. Slična ograničenja postoje pri uključivanju inovacija u poboljšanja učešća i završetka obrazovanja (Ishod B.3.2). Isto tako, slična ograničenja se odnose na sposobnost i spremnost sustava strukovnog obrazovanja i obuke za inkorporiranje inovacija kao vid podrške učešću i završetku obrazovanja (Ishod B.3.2). Treba, međutim, istaći da su učešće i završetak obrazovanja oblast u kojoj Bosna i Hercegovina već ostvaruje dobre rezultate u poređenju sa drugim zemljama, tako da ispodprosječni rezultati u slučaju ovog ishoda mogu odražavati ograničenu potražnju za promjenama kojima se podržava zadržavanje i završavanje obrazovanja kod osoba koje pohađaju strukovno obrazovanje i obuku.

Strukovno obrazovanje i obuka u Bosni i Hercegovini je u prosjeku donekle slabije od strukovnog obrazovanja i obuke u drugim zemljama po pitanju usvajanja inovativnih praksi za poboljšanje kvalitete znanja, vještina i sposobnosti koje se stiču (Ishod B.3.3). Sustav strukovnog obrazovanja i obuke ima značajno bolji učinak po pitanju inovacija za podršku veće relevantnosti učenja i obuke (Ishod B.3.4). Ipak, iako učesnici u sustavu strukovnog obrazovanja i obuke pokazuju spremnost za usklađivanje strukovnog obrazovanja i obuke sa potražnjom na tržištu i osiguravanjem relevantnosti stečenih vještina, čini se da i dalje postoji nepovezanost po pitanju osiguravanja uspjeha osoba koje pohađaju strukovno obrazovanje i obuku na tržištu rada kroz takve napore.

To ukazuje na to da, iako je sustav strukovnog obrazovanja i obuke u Bosni i Hercegovini možda otvoren za inovacije kojima se osigurava relevantnost nastavnog plana i programa i vještina za tržišne potrebe, eksterni faktori i ograničenja partnerstava između pružatelja usluga strukovnog obrazovanja i obuke i poslodavaca mogu imati negativan učinak na prelazak iz obrazovanja na tržište rada. Iskustva drugih zemalja sugeriraju da ovi faktori obično uključuju eksterni utjecaj, ali i ograničenja u partnerstvima između pružatelja usluga strukovnog obrazovanja i obuke i poslodavaca.

2.2.4 Oblast C. Organizacija sustava

U oblasti C (organizacija sustava), okvir za praćenje uključuje zadnje dvije dimenzije predstavljene u Odjeljku 2.1 – Vođenje/upravljanje i osiguravanje resursa, u okviru kojih Torinski proces prati ukupno osam sustavnih ishoda. Ovi ishodi uključuju dostupnost i uporabu podataka za donošenje informiranih odluka, uključenost interesnih strana u politiku strukovnog obrazovanja i obuke, upravljanje pružateljima obrazovnih usluga i osiguravanja resursa, osiguravanje kvalitete i odgovornost, internacionalizaciju pružatelja usluga strukovnog obrazovanja i obuke, te dostupnost i korištenje ljudskih i finansijskih resursa u strukovnom obrazovanju i obuci. Ishodi uključeni u oblasti C su definirani na slijedeći način:

TABELA 5. ISHODI POLITIKA I SUSTAVA UKLJUČENI U OBLAST PRAĆENJA C: ORGANIZACIJA SUSTAVA

Šifra	Rezultat (ishod)	Opis
C.1.1	Dostupnost i upotreba podataka	Ovaj ishod pokazuje dostupnost administrativnih i velikih podataka prema nivou 1 okvira praćenja, učešće u međunarodnim procjenama velikih razmjera, kao i tehnički kapacitet za pribavljanje/upravljanje dokazima koji podržavaju praćenje i poboljšanja.
C.1.2	Participatorno upravljanje	Ovaj ishod pokazuje uključenost privatnog sektora i drugih eksternih interesnih strana u konsultacijama i donošenju odluka o prilikama za cjeloživotno učenje kroz inicijalno i kontinuirano strukovno obrazovanje i obuku.
C.1.3	Javna odgovornost i pouzdano osiguravanje kvalitete	Ovaj ishod pokazuje prisustvo pouzdanih i povjerljivih mehanizama osiguranja kvalitete i odgovornosti koji obuhvataju osobe koje pohađaju obrazovanje, nastavnike i nastavnice i pružatelje obrazovnih usluga, kao i omjer u kojem su rezultati osiguranja kvalitete javno dostupni.
C.1.4	Profesionalni kapacitet osoba na upravljačkim pozicijama	Ovaj ishod pokazuje dostupnost i profesionalne kapacitete kvalificiranog osoblja na upravljačkim pozicijama i drugim ključnim administrativnim ulogama pružatelja obrazovnih usluga.
C.1.5	Internacionalizacija	Ovaj ishod pokazuje razinu internacionalizacije u inicijalnom i kontinuiranom strukovnom obrazovanju i obuci, poput internacionalizacije mehanizama osiguranja kvalitete, sadržaja nastavnih planova i programa, kvalifikacija (npr. priznavanja međunarodnih uvjerenja, tijela koja dodjeljuju takva uvjerenja i koja djeluju izvan svoje zemlje porijekla, itd.).
C.2.1	Aдекватna dodjela i upotreba finansijskih resursa	Ovaj ishod pokazuje adekvatnost finansijskih resursa koji se investiraju u inicijalno i kontinuirano strukovno obrazovanje i obuku po pitanju razine investicija i dodjele sredstava, kao i omjera diverzifikacije sredstava između javnih i privatnih izvora.
C.2.2	Aдекватna dodjela i upotreba ljudskih resursa	Ovaj ishod pokazuje efikasnost upravljanja ljudskim resursima po pitanju dostupnosti nastavnika i nastavnica, kao i mentora i mentorica i adekvatnosti njihove raspoređenosti i karijernog upravljanja.
C.2.3	Aдекватna materijalna osnova	Ovaj ishod pokazuje adekvatnost materijalne osnove za učenje i obuku, uključujući materijale za podučavanje i obuku koji podržavaju i promoviraju učinkovito podučavanje, obuku i učenje.

Prilikom procjene organizacijske efikasnosti i učinka sustava strukovnog obrazovanja i obuke u Bosni i Hercegovini, nekoliko oblasti praćenja imaju jače rezultate. Bosna i Hercegovina, na primjer, u prosjeku ima dosta dobar učinak po pitanju dostupnosti i uporabi podataka u odnosu na druge zemlje (Ishod C.1.1), što ukazuje na bolju sposobnost stvaranja, upravljanja i korištenja administrativnih i velikih podataka za praćenje i poboljšanje sustava.

Međutim, kao i kod drugih zemalja koje učestvuju u Torinskom procesu, dostupnost i uporaba podataka je najslabiji od svih segmenata koji su predmet praćenja. Učešće u međunarodnim

procjenama poput Programa za međunarodnu procjenu učeničkih znanja i vještina (PISA) i Međunarodne studije trendova u znanju matematike i prirodnih znanosti (TIMSS) nije redovno, što dovodi do toga da u Bosni i Hercegovini nedostaju ažurirani i uporedivi podaci o trendovima učinka sustava. Isto tako, Agencija za statistiku Bosne i Hercegovine ne izvještava ili ne izračunava podatke o stopama upisa, što je ključni podatak za razumijevanje trendova i donošenje informiranih odluka o obrazovnoj politici i planiranju.²⁰ Nedostaci poput ovih sprečavaju zvaničnike da donose odluke o politikama zasnovane na dokazima, što opet sprečava škole, nastavno osoblje i širu javnost da dobiju neophodne informacije kako bi dali doprinos poboljšanju podučavanja i učenja.

Nadalje, Bosna i Hercegovina se odlikuje prosječnim angažmanom privatnog sektora i eksternih interesnih strana u procesima donošenja odluka vezanih za strukovno obrazovanje i obuku i cjeloživotno učenje (Ishod C.1.2). Različiti projekti EU i donatori podržavaju forume i platforme za dijalog o politikama. Na primjer, EU podržava različite projekte i forume za dijalog o politikama kroz svoj program ERASMUS+, u kojem je Bosna i Hercegovina nedavno počela da se u većoj mjeri angažira. Prema uredu za Erasmus u Bosni i Hercegovini, 17 strukovnih škola je učestvovalo u programu "Alijanse za sektorske vještine" koji za cilj ima da se bavi nedostatkom vještina i poboljšanjem prilagodljivosti sustava inicijalnog i kontinuiranog strukovnog obrazovanja i obuke na potrebe i tržišta rada u specifičnim sektorima i potražnjom za novim vještinama. Bez obzira na ovakav vid angažmana, suradnja između različitih partnera i interesnih strana u strukovnom obrazovanju i obuci i cjeloživotnom učenju je i dalje nedovoljna. Vlasti u Bosni i Hercegovini navode da je dio problema također i slaba suradnja i učešće agencija koje koordiniraju više obrazovanje u izradi politika strukovnog obrazovanja i obuke i cjeloživotnog učenja.²¹

Slično tome, kada se radi o mehanizmima javne odgovornosti i osiguravanja kvalitete prikazanim u Ishodu C.1.3, moguća su poboljšanja u cilju osiguravanja transparentnosti i pouzdanije prakse osiguravanja kvalitete. Sustav strukovnog obrazovanja i obuke je također u skromnoj mjeri izložen međunarodnoj suradnji (Ishod C.1.5), što ukazuje na to da, iako postoji međunarodna suradnja i integracija u određenoj mjeri, na primjer suradnja sa Centrom za strukovno obrazovanje i obuku iz Velenja, Slovenija,²² takva izloženost strukovnog obrazovanja i obuke u zemlji nije široko rasprostranjena niti sustavna.

Treba istaći da Bosna i Hercegovina ima natprosječne rezultate u oblasti profesionalnih kapaciteta osoblja na upravljačkim pozicijama u odnosu na druge zemlje (Ishod C.1.4). Ipak, učinak se smanjuje po pitanju dostupnosti i upravljanja ljudskim resursima u sektoru strukovnog obrazovanja i obuke (Ishod C.2.2), što ukazuje na potrebu za učinkovitijim strategijama za raspoređivanje osoblja i karijerno upravljanje. Oba ova rezultata, međutim, treba promatrati uz dozu opreza i prepoznavanje zajedničke potrebe svih zemalja koje učestvuju u Torinskom procesu za sveobuhvatnijim metodologijama za procjenu učinka uposlenih u strukovnom obrazovanju i obuci, uključujući i osoblje na upravljačkim pozicijama.

Prema informacijama koje su pružile vlasti Bosne i Hercegovine, iako određeni zakoni reguliraju uvjete i kompetencije za direktore i osoblje na upravljačkim pozicijama u okviru uprave škole, proces zapošljavanja i imenovanja na upravljačke pozicije unutar škole nije standardiziran, a mišljenja o njihovim kompetencijama za upravljačke pozicije se u velikoj mjeri razlikuju. Informacije stavljene na

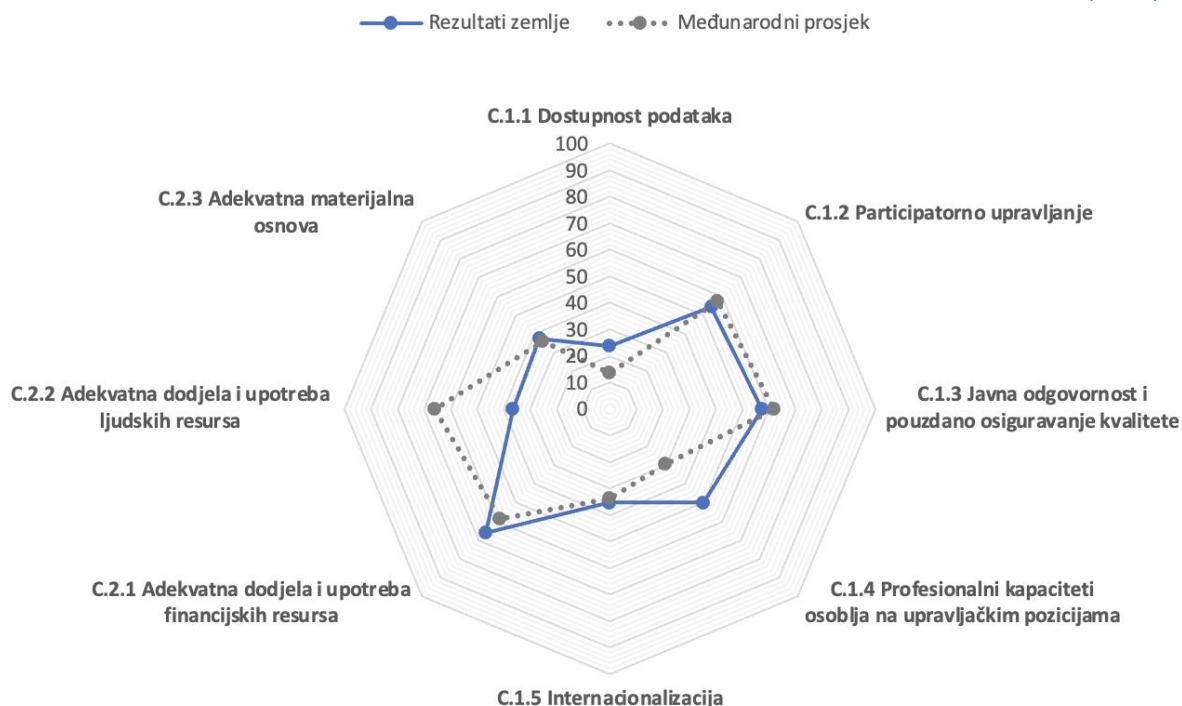
²⁰ Izvor: Upitnik za samoprocjenu za Bosnu i Hercegovinu u okviru Torinskog procesa iz 2023.

²¹ Izvor: Upitnik za samoprocjenu za Bosnu i Hercegovinu u okviru Torinskog procesa iz 2023.

²² Ibid.

raspolaganje također odražavaju konsenzus da osobe na upravljačkim pozicijama unutar škole nemaju pristup dovoljnoj i adekvatnoj obuci, što utiče na cjelokupni razvoj obrazovanja.²³

SLIKA 6. UPRAVLJANJE, UČEŠĆE, ODGOVORNOST I RESURSI – INDEKS UČINKA SUSTAVA, BOSNA I HERCEGOVINA I MEĐUNARODNI PROSJEK (2023)

Raspon teoretskog indeksa: minimalan/mali učinak =0, maksimalan/veliki učinak =100

Izvor: Baza podataka praćenja Torinskog procesa

Bez obzira na relativno dobar učinak po pitanju dostupnih finansijskih resursa za strukovno obrazovanje i obuku (Bosna i Hercegovina dodjeljuje značajan dio obrazovnih sredstava ovom sektoru i obavezala se na održavanje udjela obrazovanja u BDP-u u iznosu od 4,6% do 2030.), adekvatnost materijalnih resursa za učenje i obuku (Ishod C.2.3) je i dalje skromna. Informacije koje su dostavile vlasti Bosne i Hercegovine ukazuju na to da su brojni udžbenici zastarjeli, a neki predmeti, posebno praktični predmeti u strukovnom obrazovanju i obuci, nisu uopće pokriveni. Uz to također postoji značajan nedostatak IT opreme, bibliotečnog ili laboratorijskog materijala, što dodatno ograničava kvalitet podučavanja i učenja.

To ukazuje na nedostatke u strateškoj alokaciji i uporabi ovih finansijskih resursa u strukovnom obrazovanju i obuci, a posebno po pitanju infrastrukture, nastavnih resursa i podrške za karijerni razvoj nastavnog osoblja u strukovnom obrazovanju. Razlike po pitanju obrazovnih izdataka u različitim županijama, uz propise koji sprečavaju pružatelje obrazovnih usluga da zadrže značajan dio prihoda koje ostvaruju, dodatno doprinose ovoj situaciji.²⁴

Poduzimaju se koraci na rješavanju ovih problema. Nedavne inicijative su se fokusirale na poboljšanje fizičke infrastrukture. Ministarstvo prosvjete i znanosti FBiH je, na primjer, financiralo opremu za laboratorije za predmete prirodnih znanosti, tehnologije, inženjerstva i matematike (STEM) i računara kako bi se poboljšala digitalizacija i digitalne kompetencije nastavnog osoblja i učenika i učenica. Nadalje, entitetske i županijske vlasti i međunarodni donatori su investirali značajna sredstva

²³ Izvor: Upitnik za samoprocjenu za Bosnu i Hercegovinu u okviru Torinskog procesa iz 2023.

²⁴ Ibid.

u infrastrukturu. Ipak, direktori škola i dalje smatraju da su potrebne dodatne investicije, prvenstveno u infrastrukturu i energetska efikasnost, a to je posebno primjenjivo na manje gradove.²⁵

2.3 NA KOJI NAČIN SU POLITIKE I SUSTAVI DONIJELI PREDNOSTI ODREĐENIM GRUPAMA OSOBA KOJE SE OBRAZUJU?

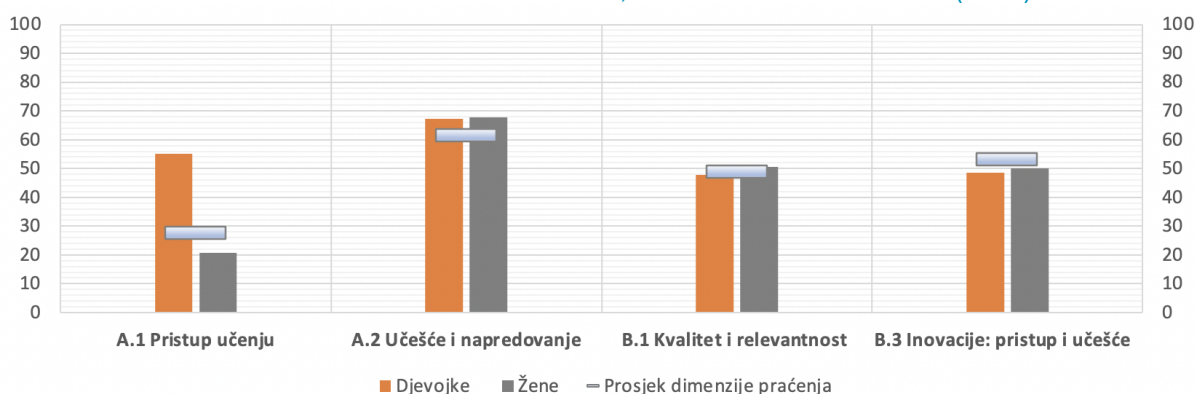
Praćenje Torinskog procesa u ovom trenutku se ne fokusira samo na postignuća nacionalnih politika i sustava strukovnog obrazovanja i obuke općenito, već također i na to u kojoj mjeri oni ispunjavaju potrebe i očekivanja osoba koje trenutno pohađaju ili će pohađati cjeloživotno učenje. Okvir za praćenje prati kvalitet i pravednost distribucije sustavnih ishoda u odnosu na osobe koje se obrazuju zavisno od njihove starosne dobi i spola, te karakteristika na koje može utjecati politika, poput nepovoljnog socio-ekonomskog položaja, statusa na tržištu rada, migracijskog statusa i okruženja za učenje/smjera obrazovanja.

Slijedeći odjeljci daju pregled učinka podsustava inicijalnog i kontinuiranog strukovnog obrazovanja i obuke u Bosni i Hercegovini u okviru odabranih ključnih dimenzija praćenja za slijedeće ključne grupe osoba koje se obrazuju: žene (Odjeljak 2.3.1), osobe u nepovoljnom položaju (Odjeljak 2.3.2), osobe koje su dugoročno nezaposlene, ekonomski neaktivne i koje imaju nizak nivo obrazovanja (Odjeljak 2.3.3), kao i osobe prema zemlji porijekla (Odjeljak 2.3.4).

2.3.1 Žene kao obrazovna kategorija

Ovaj odjeljak opisuje nalaze učinka sustava strukovnog obrazovanja i obuke po pitanju pristupa, učešća, kvalitete, relevantnosti i inovacija u korist djevojaka i žena koje pohađaju strukovno obrazovanje i obuku u Bosni i Hercegovini.

SLIKA 7. UČINAK SUSTAVA PO PITANJU PODRŠKE ŽENAMA KOJE SE OBRAZUJU, ODABRANE DIMENZIJE PRAĆENJA, BOSNA I HERCEGOVINA (2023)

Raspon teoretskog indeksa: minimalan/mali učinak =0, maksimalan/veliki učinak =100

Izvor: Baza podataka praćenja Torinskog procesa

Rezultati praćenja ukazuju na prisustvo određenih prepreka, ali i na prilike po pitanju iskustava djevojaka i žena.

Pitanje pristupa učenju (Dimenzija A.1) se javlja kao značajan problem u cijeloj zemlji, a posebno je izražen u slučaju žena kao obrazovne kategorije. Tokom zadnjih godina, u Distriktu Brčko Bosne i Hercegovine se veći broj žena upisao na trogodišnje programe strukovnog obrazovanja i obuke zbog

²⁵ Ibid.

privlačnosti ovih programa na tržištu rada.²⁶ Bez obzira na to, žene u Bosni i Hercegovini, a posebno one u ruralnim područjima, se još uvijek suočavaju sa preprekama po pitanju pristupa, što ukazuje na potencijalni gubitak neiskorištenih potencijala unutar sustava strukovnog obrazovanja i obuke i gospodarstva općenito.

Kada imaju dobiju pristup obrazovanju, djevojke i žene pokazuju izvanrednu otpornost i ostvaruju jako dobre rezultate po pitanju učešća i napretka (Dimenzija A.2). Iako učinak sustava strukovnog obrazovanja i obuke u slučaju obje grupe premašuje prosjek zemlje, u slučaju žena postoji nešto veća vjerojatnoća da napreduju uspješnije od svojih mlađih kolega. Ovakav obrazac učinka može čak ukazivati na potencijalnu rodnu pristranost koja muškarce koji se obrazuju stavlja u nepovoljan položaj po pitanju pohađanja i uspješnog okončanja strukovnog obrazovanja i obuke. I zaista, kada se radi o kontinuiranom strukovnom obrazovanju i obuci, podaci PISA istraživanja ukazuju da djevojke imaju bolje šanse da nastave svoje obrazovanje na visokoškolskim institucijama nego mladići.²⁷

Analiza preostale dvije dimenzije, kvalitete i relevantnosti učenja (Dimenzija B.1) i inovacija po pitanju pristupa i učešća (Dimenzija B.3), pokazuje da je učinak prosječan za sve osobe koje se obrazuju u Bosni i Hercegovini, bez obzira na spol i starosnu dob. Ova ujednačenost ukazuje na to da politike strukovnog obrazovanja i obuke, poput strateške platforme za obrazovanje odraslih u kontekstu cjeloživotnog učenja, projektne aktivnosti projekata EU u partnerstvu sa različitim interesnim stranama u Bosni i Hercegovini, Rodni akcioni plan za Bosnu i Hercegovinu, te programi podrške koje donosi Ministarstvo prosvjete i znanosti FBiH koji se fokusiraju na poboljšanje vještina i kompetencija žena, ne daju prednost jednoj obrazovnoj kategoriji u odnosu na drugu.

Ove napore dopunjavaju druge inicijative poput projekta koji podržava GIZ u suradnji sa Ministarstvom prosvjete, znanosti, kulture i športa u Hercegovačko-neretvanskoj županiji i suradnja između Srednje mašinske škole iz Travnik i kompanije GS TMT u Srednjobosanskoj županiji. Informacije koje su pružile vlasti također podržavaju ove nalaze i pokazuju da postoji mala razlika između sposobnosti osoba koje se obrazuju da steknu osnovne i ključne kompetencije i pređu na tržište rada.²⁸

Ipak, bez obzira na postignuća, obrasci učinka podcrtavaju stalnu potrebu za poboljšanjem uvjeta za djevojke i žene koje se obrazuju, te za sve obrazovne kategorije općenito. Iako postoje ohrabrujući trendovi po pitanju učešća i napretka, manje povoljni ishodi u oblastima poput pristupa učenju za žene podsjećaju na potrebu za daljim naporima na osiguranju još pravednijeg sustava strukovnog obrazovanja i obuke.

2.3.2 Osobe u nepovoljnom položaju kao obrazovna kategorija

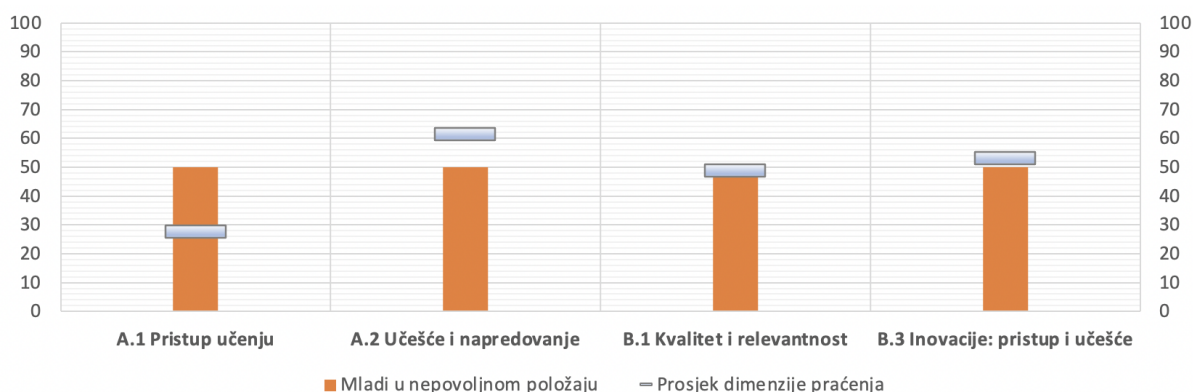
Ovaj odjeljak opisuje u kojoj mjeri sustav strukovnog obrazovanja i obuke ispunjava potrebe mladih koji se nalaze u nepovoljnom socio-ekonomskom položaju po pitanju pristupa, učešća i kvalitete/relevantnosti prilika za cjeloživotno učenje u okviru strukovnog obrazovanja i obuke. Ovaj odjeljak također preispituje da li naponi na promociji inovacija u pristupu i učešću u strukovnom obrazovanju i obuci donose prednosti za ovu specifičnu obrazovnu kategoriju u Bosni i Hercegovini.

²⁶ Izvor: Upitnik za samoprocjenu za Bosnu i Hercegovinu u okviru Torinskog procesa iz 2023.

²⁷ Ibid. i baza podataka Programa međunarodne procjene učenika OECD-a (PISA) iz 2018.

²⁸ Izvor: Upitnik za samoprocjenu za Bosnu i Hercegovinu u okviru Torinskog procesa iz 2023.

SLIKA 8. UČINAK SUSTAVA PO PITANJU PODRŠKE MLADIMA U NEPOVOLJNOM SOCIO-EKONOMSKOM POLOŽAJU, ODABRANE DIMENZIJE PRAĆENJA, BOSNA I HERCEGOVINA (2023)

Raspon teoretskog indeksa: minimalan/mali učinak =0, maksimalan/veliki učinak =100

Izvor: Baza podataka praćenja Torinskog procesa

Rezultati praćenja ističu značajan trend među mladima u nepovoljnom položaju. Oni u puno većem broju gravitiraju ka sustavu strukovnog obrazovanja i obuke nego što je to slučaj sa prosjekom zemlje, čak skoro u dvostrukom broju, što ovaj sustav čini znatno privlačnijim za ovu demografsku grupu (Dimenzija A.1). Čini se da mladi u nepovoljnom položaju često vide strukovno obrazovanje i obuku kao put ka brzom tranziciji iz svijeta obrazovanja u svijet rada, te način za osiguravanje prihoda kako bi izdržavali svoje obitelji. Utvrđeno je da učenici i učenice koji potiču iz obitelji koje se nalaze u nepovoljnom socio-ekonomskom položaju često žive u ruralnim područjima, što također utiče na njihov izbor najbliže škole kako bi smanjili troškove prijevoza.²⁹

Privlačnost sustava strukovnog obrazovanja i obuke povećava i ciljano davanje stipendija osobama u nepovoljnom položaju, ponude besplatnog prijevoza, kao što je to slučaj u Distriktu Brčko, te veću pažnju koju privlače razni programi strukovnog obrazovanja i obuke, poput medicinskog tehničara i IT tehničara, zbog njihovog potencijala za prilike za zapošljavanje na naprednim tržištima rada poput Njemačke. Uvođenje inicijative za priznavanje neformalnog učenja i posvećenost određenih županija da nude obvezno srednje obrazovanje (inicijalno strukovno obrazovanje i obuku) za učenike do 18 godina može ponuditi još više prilika za mlade koji su izloženi ovom riziku.³⁰

Bez obzira na obećavajuće rezultate vezane za inicijalni pristup, cjelokupna situacija vezana za strukovno obrazovanje u kojoj se nalaze mladi u nepovoljnom položaju dovodi do složenog narativa. Iako mladi učestvuju u različitim dimenzijama učenja, njihov učinak je obično prosječan, kao što je to prikazano na slici 8. Izazovi sa kojima se suočava ova demografska grupa su očigledni na osnovu rezultata koji opisuju njihovo učešće i napredak (Dimenzija A.2), a nalaze se ispod prosjeka u odnosu na druge obrazovne kategorije. To može ukazivati na prepreke sa kojima se suočavaju u okviru sustava strukovnog obrazovanja i obuke zbog svog nepovoljnog socio-ekonomskog položaja u odnosu na osobe koje se ne nalaze u takvom položaju.

Čini se da je utjecaj postojećih inicijativa, kao što su stipendije Ministarstva prosvjete, lokalnih zajednica ili fondacija, kao i programi koje nude javne službe zapošljavanja, i dalje ograničen. One

²⁹ Izvor: Upitnik za samoprocjenu za Bosnu i Hercegovinu u okviru Torinskog procesa iz 2023.

³⁰ Ibid.

osobe koje ipak uspješno završe obrazovanje često se odlučuju da ne nastave obrazovanje na visokoškolskoj instituciji nakon strukovnog obrazovanja i radije odmah traže zaposlenje.³¹

Horizontalna prohodnost u strukovnom obrazovanju i obuci i općem obrazovanju također predstavlja izazov za osobe u nepovoljnom socio-ekonomskom položaju. Ono što je interesantno je činjenica da je učinak mladih u nepovoljnom položaju vrlo sličan prosjeku zemlje u dimenziji kvalitete i relevantnosti (Dimenzija B.1), a također i u oblasti inovacija za pristup i učešće (Dimenzija B.3). Ova sličnost ukazuje na to da se sve osobe koje pohađaju strukovno obrazovanje i obuku u Bosni i Hercegovini suočavaju sa bar nekim od zajedničkih izazova i da to nije primjenjivo samo na osobe u nepovoljnom položaju.

Iako podaci iz međunarodnih procjena pokazuju da u Bosni i Hercegovini postoje značajne razlike u postignućima na osnovu socio-ekonomskog statusa učenika,³² dokazi koji se odnose konkretno na strukovno obrazovanje i obuku pokazuju da ova obrazovna grupa uz odgovarajuću podršku ostvaruje ista postignuća kao i osobe u povoljnom položaju. Takva podrška mogu biti stipendije Ministarstva prosvjete, lokalnih zajednica ili fondacija ili programi koje nude javne službe zapošljavanja.³³ Ipak, iako sustav strukovnog obrazovanja i obuke pokazuje obećavajuće rezultate po pitanju privlačenja mladih u nepovoljnom položaju, i dalje postoje područja koja zahtijevaju pažnju i poboljšanja u cilju osiguravanja uspješnih ishoda za ove obrazovne kategorije.

2.3.3 Osobe koje su dugoročno nezaposlene, ekonomski neaktivne i koje imaju nizak nivo obrazovanja

U Odjeljku 2.3.3 su predstavljeni nalazi o učinku sustava strukovnog obrazovanja i obuke po pitanju tri strateški važne grupe odraslih: dugoročno nezaposlenih osoba, ekonomski neaktivnih osoba i osoba sa niskim nivoom obrazovanja ili neobrazovanih osoba. Odabir dimenzija praćenja je uži od odabira o kojem je bilo govora u prethodnim odjeljcima, dijelom zbog toga što neke od ovih dimenzija nisu primjenjive, a dijelom i zbog nedostatka podataka za Bosnu i Hercegovinu.

Situacija u sustavu strukovnog obrazovanja i obuke u Bosni i Hercegovini je raznolika kada se radi o dugoročno nezaposlenim, ekonomski neaktivnim osobama i osobama sa niskim nivoom obrazovanja ili neobrazovanim osobama. Po pitanju pristupa učenju (Dimenzija A.1), dugoročno nezaposlene osobe imaju veću sklonost ka pohađanju strukovnog obrazovanja, uz natprosječne rezultate. Ovakvi natprosječni rezultati se mogu pripisati aktivnoj ulozi koju igraju ključne interesne strane u obrazovnom sustavu i tržištu rada, kao što su javne službe zapošljavanja u FBiH (uključujući županijske službe za zapošljavanje, Javni zavod za zapošljavanje Republike Srpske i Javnu službu za zapošljavanje Brčko Distrikta), strukovne škole, visokoškolske ustanove, lokalne zajednice, gospodarske komore i poduzeća koja pružaju prilike za kontinuirano strukovno obrazovanje i obuku za ovakve pojedince kroz specifične programe i javne pozive.³⁴

S druge strane, ekonomski neaktivne osobe i odrasle osobe sa niskom razinom obrazovanja ili neobrazovane osobe se suočavaju sa značajnim preprekama po pitanju pristupa sustavu strukovnog obrazovanja i obuke, a njihov učinak je drastično ispod prosjeka. Iako za ove grupe postoje opcije kontinuiranog strukovnog obrazovanja, one su često nedovoljno iskorištene zbog ograničene privlačnosti ili percipirane relevantnosti. Na primjer, kontinuirano strukovno obrazovanje je dostupno za neaktivne odrasle osobe registrirane kao nezaposlene pri Službi za zapošljavanje Republike Srpske i

³¹ Izvor: Uпитnik za samoprocjenu za Bosnu i Hercegovinu u okviru Torinskog procesa iz 2023.

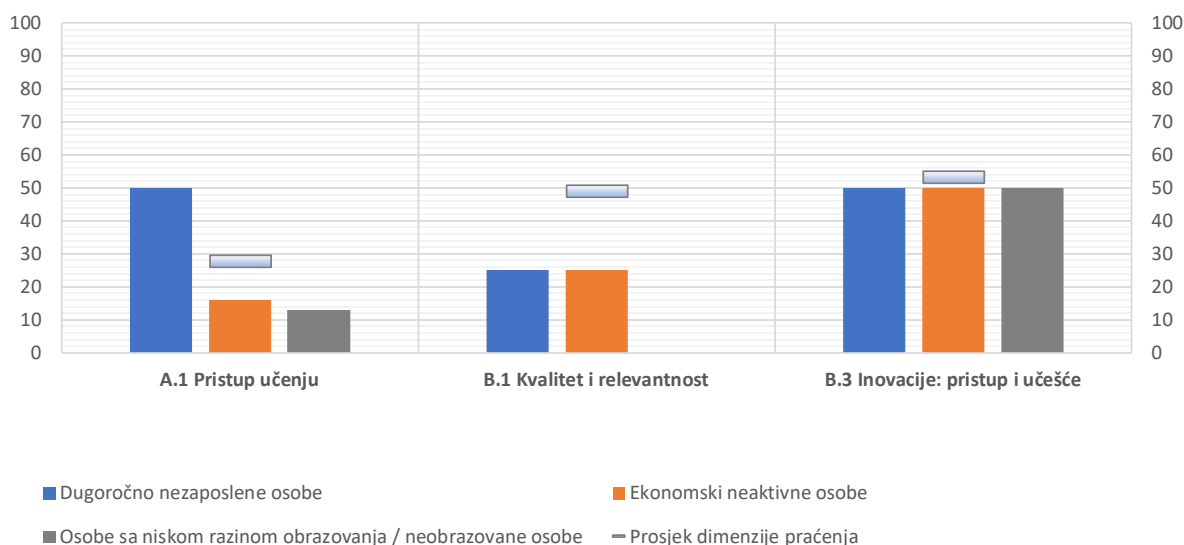
³² Izvor: Baza podataka Programa međunarodne procjene učenika OECD-a (PISA) iz 2018.

³³ Izvor: Uпитnik za samoprocjenu za Bosnu i Hercegovinu u okviru Torinskog procesa iz 2023.

³⁴ Izvor: Uпитnik za samoprocjenu za Bosnu i Hercegovinu u okviru Torinskog procesa iz 2023.

Distrikta Brčko Bosne i Hercegovine, ali mnoge od njih nisu motivirane za učešće u obuci ili pronalasku zaposlenja.³⁵ Ove osobe, koje su nedvojbeno dio stanovništva koje ne dobija dovoljan broj usluga, trebaju dodatne mehanizme potpore kako bi se bolje integrirale u sustav. Usluge profesionalnog savjetovanja pri odabiru budućeg zanimanja bi mogle igrati značajnu ulogu pri motiviranju ovih osoba i njihovog odabira obrazovnog usmjerenja. Treba napomenuti da se usluge potpore za ove osobe većinom pružaju u urbanim sredinama, zbog čega se stvara geografska prepreka za osobe koje žive u ruralnim područjima.

SLIKA 9. UČINAK SUSTAVA PO PITANJU PODRŠKE ODRASLIM OSOBAMA KOJE SU DUGOROČNO NEZAPOSLENE, EKONOMSKI NEAKTIVNE ILI IMAJU NISKU RAZINU OBRAZOVANJA, BOSNA I HERCEGOVINA (2023)

Raspon teoretskog indeksa: minimalan/mali učinak =0, maksimalan/veliki učinak =100

Izvor: Baza podataka praćenja Torinskog procesa

Kada se radi o sticanju osnovnih vještina i prelasku iz sustava strukovnog obrazovanja i obuke na tržište rada (Ishod B.1), dugoročno nezaposlene i ekonomski neaktivne osobe se suočavaju sa izazovima. Učinak obje grupe je znatno ispod prosjeka, što ukazuje na značajan nedostatak kvalitete i relevantnosti strukovnog obrazovanja i obuke za ove grupe. Prema informacijama koje su dostavile vlasti iz Bosne i Hercegovine, postoji potreba za većom personalizacijom pri ciljanom određivanju mjera potpore i transparentnijim pristupom javnim pozivima za obuke i poticaje. Nadalje, održivost zaposlenja nakon završetka programa obuke je općenito niska, što upućuje da, iako ove mjere pružaju brzo rješenje za smanjenje statistike nezaposlenosti, mogu imati ograničen ili čak negativan dugoročan učinak na poziciju korisnika na tržištu rada.³⁶

Uprkos ovim izazovima postoje određeni pozitivni trendovi i značajni primjeri učinkovite potpore. To uključuje uspostavljanje mobilnog tima Javne službe za zapošljavanje Distrikta Brčko Bosne i Hercegovine za poboljšanje pristupa uslugama za ruralno stanovništvo, pružanje besplatnih neformalnih programa brojnih pružatelja usluga obrazovanja za odrasle u suradnji sa lokalnim zajednicama kako bi se poboljšalo znanje i vještine, kao i razvoj kraćih i privlačnijih programa obuke za

³⁵ Ibid.

³⁶ Izvor: Upitnik za samoprocjenu za Bosnu i Hercegovinu u okviru Torinskog procesa iz 2023.

brži pristup tržištu rada. Na primjer, Zavod za obrazovanje odraslih u Republici Srpskoj je u suradnji sa osnovnim školama i Javnom službom zapošljavanja razvio program za završetak osnovne škole, kao i neformalne programe obuke kako bi pojedincima omogućio da imaju zanimanje i kvalifikacije potrebne na tržištu rada.³⁷

Kada se radi o inovacijama za pristup i učešće unutar cjelokupnog sustava (Dimenzija B.3), sve obrazovne kategorije, kao što je to prikazano na slici 9, imaju prednosti od inkluzivnog pristupa. Na primjer, u Distriktu Brčko Bosne i Hercegovine je uspostavljena nova web stranica i odgovarajuće digitalne usluge za korisnike (eBiro), kako bi se osobe koje su u potrazi za zaposlenjem povezale sa poslodavcima koji objavljuju oglase za upražnjene pozicije. U Republici Srpskoj je uspostavljen novi odjel koji se specijalizira za procjenu politika aktivnog tržišta rada i sustav poslovne inteligencije, a također postoji sustav automatskog pristupa za spajanje potreba poslodavaca i biografija osoba koje su u potrazi za zaposlenjem. Gospodarska komora Republike Srpske je također uspostavila Centar za obrazovanje odraslih u cilju pružanja potpore za obuke za profile za kojima postoji potražnja na tržištu rada i u cilju usklađivanja formalnih programa strukovnog obrazovanja i obuke sa potrebama tržišta rada.³⁸

Ukratko, sustav strukovnog obrazovanja ne pokazuje značajnu pristranost u odnosu na bilo koju od kategorija navedenih u ovom odjeljku, što ističe učinkovitost sustavnih inovacija koje podržavaju sve obrazovne kategorije. Bez obzira na to, postoji prostor za dalja poboljšanja, obzirom da se čini da inovacije ne dovode do sustavnih rezultata u korist ovih kategorija osoba u nepovoljnom položaju.

2.3.4 Osobe kao obrazovna kategorija prema zemlji porijekla

Završni odjeljak i nalazi praćenja se fokusiraju na učinak u oblasti pristupa, učešća, kvalitete, relevantnosti i inovacija u Bosni i Hercegovini za osobe koje su migranti prve generacije.

Migranti prve generacije se često suočavaju sa značajnim izazovima kao obrazovna kategorija unutar sustava strukovnog obrazovanja u Bosni i Hercegovini, a prevazilaženje prepreka i postizanje uspjeha može biti obeshrabrujući zadatak za mnoge od njih. Iako migranti imaju pristup strukovnom obrazovanju i obuci, jednako kao i bilo koja druga obrazovna kategorija u Bosni i Hercegovini, razlika između onoga što strukovno obrazovanje i obuka pruža migrantima i prosječnim osobama koje pohađaju ovaj vid obrazovanja u drugim dimenzijama, kao što su učešće i napredak, je znatno veća (slika 10).

Osobe migrantskog porijekla se suočavaju sa značajnim ograničenjima po pitanju svog aktivnog učešća i uspješnog završetka strukovnog obrazovanja. Razlozi za ove ishode nadilazilaze obim ovog izvješća i naše prikupljene podatke. Ipak, očigledno je da je fleksibilnost sustava obrazovanja i obuke po pitanju horizontalne i vertikalne prohodnosti već složeno pitanje za sve obrazovne kategorije.

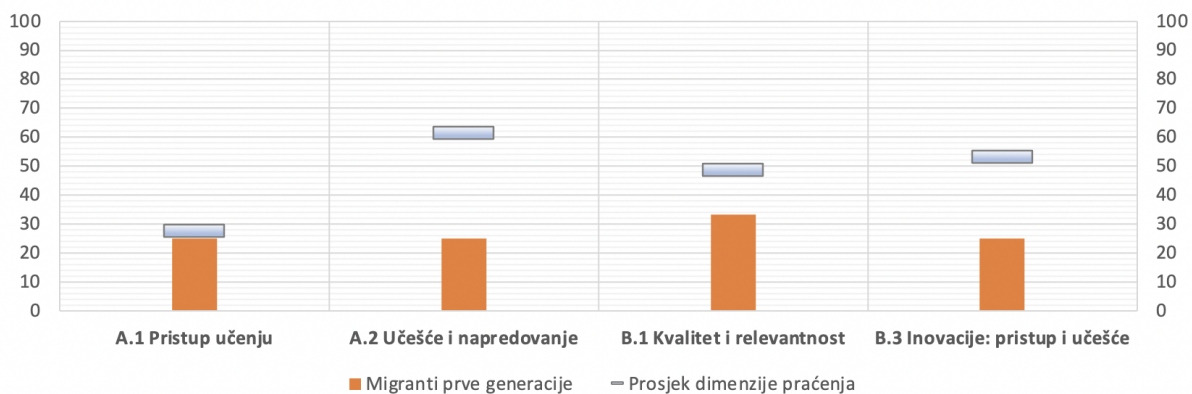
Vlasti u Bosni i Hercegovini su donijele politike za osiguravanje pristupa obrazovanju za ovu specifičnu obrazovnu kategoriju. Bez obzira na to, razumljivo je da mnogi migranti ne vide ovu zemlju kao svoju dugoročnu destinaciju, što može smanjiti njihovu motivaciju da pristupe i aktivno učestvuju u strukovnom obrazovanju i obuci. Ova situacija može objasniti ograničene mogućnosti ili njihovo odsustvo za učenje migranata nakon inicijalnog i kontinuiranog strukovnog obrazovanja i obuke. Pored

³⁷ Ibid.

³⁸ Ibid.

toga, jezičke barijere i problemi vezani za priznavanje prethodnog obrazovanja također predstavljaju ograničavajuće faktore za učinak migranata u okviru ove dimenzije.

SLIKA 10. UČINAK SUSTAVA PO PITANJU PODRŠKE MIGRANTIMA PRVE GENERACIJE, ODABRANE DIMENZIJE PRAĆENJA, BOSNA I HERCEGOVINA (2023)

Raspon teoretskog indeksa: minimalan/mali učinak =0, maksimalan/veliki učinak =100

Izvor: Baza podataka praćenja Torinskog procesa

Iako strukovno obrazovanje i obuka ima manji učinak po pitanju ponude za migrante u odnosu na druge obrazovne kategorije u svim dimenzijama praćenja, dimenzija najboljeg učinka u cilju potpore ove obrazovne grupe je kvalitet i relevantnost (B.1). Međutim, mjera u kojoj migranti stiču osnovne vještine i ključne kompetencije i uspješno prelaze iz svijeta obrazovanja u svijet rada se ne može utvrditi sa točnošću: informacije koje su dostavile vlasti Bosne i Hercegovine ističu nedostatak dokaza vezan za posjedovanje osnovnih vještina i kompetencija migranata u okviru sustava strukovnog obrazovanja i obuke.

Obzirom da migranti prve generacije čine relativno mali dio stanovništva Bosne i Hercegovine, nedostatak podataka može biti prepreka za izradu i provedbu učinkovitih politika i programa kojima se ispunjavaju posebne potrebe i iskorištava potencijal migranata prve generacije na tržištu rada. Iako postoje određeni mehanizmi podrške, kao što su zakoni o obrazovanju odraslih i kursevi koje nude različite međunarodne organizacije, prikupljanje sveobuhvatnih informacija o ovoj grupi, procjena njihovih kompetencija i izrada odgovarajućih planova može biti izazov za kreatore politika.

3. DODATNI IZVORII INFORMACIJE

3.1 Poveznice za pozadinske informacije i podatke

Indeksi učinka sustava predstavljeni u ovom izvješću su izračunati na osnovu odabira međunarodnih kvantitativnih pokazatelja za Bosnu i Hercegovinu i kvalitativnih odgovora interesnih strana, kada su takvi pokazatelji trebali biti uključeni.

Puni skup kvantitativnih pokazatelja prikupljenih za Bosnu i Hercegovinu za ovo praćenje u 2023. se može pronaći ovdje:

https://docs.google.com/spreadsheets/d/1KU19I1b6wykMxDa8_2CQOB8GRZTsg6DI/edit?usp=sharing&oid=110154518834912853011&rtpof=true&sd=true

Puni skup kvalitativnih odgovora na upitnik specifično izrađen za Bosnu i Hercegovinu se može pronaći ovdje:

https://docs.google.com/document/d/1JvIxsdE7kQiP_fhK8kapSTjc60L4ECWm/edit?usp=sharing&ouid=110154518834912853011&rtpof=true&sd=true

Puni opis okvira praćenja na kojem se temelji proces praćenja se može pronaći ovdje: https://drive.google.com/file/d/1x8vnQ4o8mnOnfQdXe8o6dBA_yTRB9krs/view?usp=sharing

Opće informacije o Torinskom procesu, izvješća i podaci o drugim zemljama koje su uključene se mogu pronaći ovdje: <https://www.etf.europa.eu/en/what-we-do/torino-process-policy-analysis-and-progress-monitoring>.³⁹

3.2 Definicije, terminološka pojašnjenja metodološka ograničenja

3.2.1 Definicije i terminološka pojašnjenja

Ovaj odjeljak daje pregled i definicije ključnih termina okvira za praćenje Torinskog procesa.

- **Mladi:** Stanovništvo starosne dobi koja odgovara zvaničnoj starosnoj dobi za početak pohađanja programa inicijalnog strukovnog obrazovanja i obuke.
- **Odrasli:** Stanovništvo radne dobi (15+ godina) koje ne pohađa programe inicijalnog strukovnog obrazovanja i obuke.
- **Mladi u nepovoljnom položaju:** Ovaj termin se odnosi na socio-ekonomski nepovoljan položaj i opisuje mlade sa pristupom ispodprosječnim finansijskim, socijalnim, kulturnim resursima i resursima ljudskog kapitala.
- **Dugoročno nezaposlene osobe:** Dugoročna nezaposlenost se odnosi na osobe koje su nezaposlene i koje aktivno traže zaposlenje najmanje godinu dana.
- **Neaktivne osobe:** Odrasle osobe radne dobi koje su izvan radne snage, odnosno nisu zaposlene niti registrirane kao nezaposlene (odnosno kao osobe koje traže zaposlenje).
- **Cjeloživotno učenje:** Sve aktivnosti učenja koje se provode tokom života u svrhu poboljšanja znanja, vještina/kompetencija i/ili kvalifikacija iz osobnih, socijalnih i/ili profesionalnih razloga.
- **Učinak sustava:** Opisuje mjeru u kojoj sustav strukovnog obrazovanja i obuke ispunjava ciljano odabrane domaće i međunarodne obaveze prema osobama koje pohađaju obrazovanje i drugim interesnim stranama u svrhu pružanja podrške cjeloživotnom učenju.
- **Inicijalno strukovno obrazovanje i obuka:** Strukovno obrazovanje i obuka koje se provodi u okviru formalnog sustava inicijalnog obrazovanja (obično nakon srednjeg obrazovanja) prije ulaska na tržište rada.
- **Kontinuirano strukovno obrazovanje i obuka:** Formalno ili neformalno strukovno obrazovanje i obuka koji se provode nakon inicijalnog strukovnog obrazovanja i obuke i obično nakon početka radnog života.
- **Obrazovanje odraslih:** Obrazovanje ili učenje odraslih se može odnositi na svaku formalnu, neformalnu ili informalnu aktivnost učenja, kako općeg tako i strukovnog, koju provode odrasli nakon inicijalnog obrazovanja i obuke.

³⁹ Izvješća o praćenju i podaci u okviru Torinskog procesa će se objavljivati postepeno u periodu od marta do maja 2023. godine redoslijedom kojim zemlje dostavljaju svoje dokaze i kojim se izvješća izrađuju u suradnji sa tim zemljama.

3.2.2 Metodološka ograničenja

Pokazatelji učinka sustava izrađeni u okviru Torinskog procesa se temelje na sveobuhvatnom metodološkom okviru. Ovaj okvir se oslanja na različita načela i teoretske osnove kako bi se osiguralo da je izrada, provedba i evaluacija pokazatelja prihvatljiva u smislu teoretske osnove, mogućnosti tehničke reprodukcije i statističke valjanosti. Primarni cilj ovih pokazatelja je davanje uvida u praćenje zemalja i pružanje osnove za planiranje njihovih politika, a ne promoviranje njihovog komparativnog poređenja.

Iako su bile dostupne različite opcije tokom različitih faza izrade pokazatelja, konačni izbor predstavlja niz odluka koje su smatrane adekvatnim i prikladnim u cilju promoviranja pouzdanosti i izbjegavanja pristranosti, uz punu svijest o tome da pokazatelji prema svojoj prirodi zahtijevaju stalno usavršavanje. Stoga je izrada i izračun pokazatelja učinka tekući proces u svrhu prevazilaženja slijedećih ograničenja:

1. Usklađivanje skupova podataka i analize: Trenutna verzija pokazatelja predstavlja podset nacionalnih sustava koji su predmet analize. Iako su oni dovoljni za formuliranje inicijalnih nalaza, buduća analiza zemalja će uključivati veći broj zemalja sa mogućim alternativnim raščlanjivanjem ili objedinjavanjem podataka, npr. na regionalnom ili razvojnom nivou, što također može utjecati na uporabu formula pri izračunu pokazatelja i njihovih vrijednosti. Metodološki okvir praćenja Torinskog procesa omogućava takvo širenje i usklađivanje bez ugrožavanja valjanosti rezultata koji su već objavljeni.

2. Izbor dokaza: Iako je cilj ovog poduhvata na jednak način pratiti različite oblasti od interesa, njihove dimenzije i s tim povezane ishode, različite zemlje se mogu oslanjati na različitu mješavinu kvalitativnih i kvantitativnih pokazatelja specifičnih za tu zemlju sa unaprijed definirane liste za sve zemlje. To je također primjenjivo na zadnju dostupnu (referentnu) godinu za kvantitativne pokazatelje, a mogu postojati varijacije između pokazatelja i zemalja unutar petogodišnjeg okvira.